

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Поступак за кривична дела организованог
криминала**
(мастер рад)

Ментор

Доц.др Иван Илић

Студент

Николић Давид

Број индекса:М005/17УП

Ниш,2020

САДРЖАЈ

Број стране

УВОД	1
I ПОЈАМ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА	4
1. Законско одређење организованог криминала.....	8
2. Кривична дела организованог криминала.....	12
II КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОСТУПКА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА.....	14
III ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗА СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ. ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У СРБИЈИ.....	16
1. Полиција	16
2. Јавно тужилаштво.....	17
2.1. Организациона структура	17
2.2. Организационе јединицеи надлежност тужилаштва за организовани криминал..	18
2.3.Процесни положај јавног тужиоца у поступку за кривична дела организованог криминала	19
2.4. Сарадња тужилаштва и полиције у поступку за кривична дела организованог криминала	21
3. Суд.....	26
3.1. Посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал	26
3.2. Посебно одељење Апелационог суда за организовани криминал	26
3.3. Институције за извршење судских санкција	27
IV ПРОАКТИВНА ИСТРАГА.....	28
1.Примена посебних доказних радњи у поступку за кривична дела организованог криминала	29

1.1. Однос посебних доказних радњи и људских права.....	31
1.2. Тајни надзор комуникације.....	37
1.3.Тајно праћење и снимање.....	39
1.4.Симуловани послови	40
1.5. Рачунарско претраживање података	41
1.6. Контролисана испорука.....	42
1.7. Прикривени иследник.....	43
V СПОРАЗУМИ СА ЈАВНИМ ТУЖИЛАШТВОМ.....	45
1. Споразум о признању кривичног дела.....	46
2. Споразум о сведочењу окривљеног	48
3. Споразум о сведочењу осуђеног	50
VI ЗАШТИТА СВЕДОКА.....	54
1. Програм заштите.....	55
VII ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНЕ ПРОИСТЕКЛЕ ИЗ КРИВИЧНОГ ДЕЛА.....	58
VIII ПОСТУПАК ЗА ДЕЛА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У ЗЕМЉАМА ОКРУЖЕЊА.....	61
1. Федерација Босна и Херцеговина.....	61
2.Република Хрватска.....	63
3. Република Црна Гора.....	65
4. Однос поступка у Србији и у државама региона.....	67
ЗАКЉУЧАК	68
ЛИТЕРАТУРА.....	70
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ.....	74
БИОГРАФИЈА АУТОРА	74
SUMMARY	75

УВОД

Савремени свет је препун напретка. Напредак, како год то контрадикторно звучало, некад зна бити и „лош“ по само човечанство. Од самог почетка стварања човечанства почели су се стварати и друштвени сталежи. Друштвени сталежи су један од фактора који је утицао да нижи друштвени сталеж покуша на лакши начин да дође до новца, тачније до капитала којим би се уврстили у више сталеже. Управо то је довело до првих корака стварања криминала. Како је друштво напредовало, тако је напредовала и економија и свака сфера друштвеног живота, али се и стварао све већи јаз између друштвених класа и напредак криминала. У самој људској природи, од почетка стварања првих цивилизација, јесте да се људи уједињују ради осваривања заједничког циља. Тако да је сама идеја о стварању организованих криминалних група начин уједињавања ради доласка до капитала, тачније до заједничког противправног циља. Како су друштво и економија, техника и остала достигнућа, напредовали, тако је напредовао криминал, а касније и организовани криминал. Временом је у друштву дошло до великих подела, политичких превирања, померања граница и територија, све ово и многе друге ствари, па чак и позитивни напредак увек „иду на руку“ организованом криминалу.

Распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије је довео до многих лоших ствари попут ратова, санкција, људских и материјалних жртава, али не и до стагнације организованог криминалитета. Тренутна политичка ситуација на територији Балкана није на завидном нивоу по питању међународне сарадње управо због самих последица рата, где се на политичкој сцени још увек „осећа мирис барута“ док на плану организованог криминала није дошло ни до каквих превирања нити подела. Границе које су исцртане на територији Балкана почетком деведесетих година нису „преписане“ на картама деловања организованих криминалних група. Управо је брза размена информација и јака међународна сарадња та која зауставља организовани криминал, који је углавном транснационални, али да би дошло до брзе размене информација на безбедносном плану свака земља Балкана мора створити јаке унутрашње институције које ће, баш као што то раде и организоване криминалне групе, бити међусобно јако повезане и

сарађивати у борби за рад истог циља. Србија, као земља у транзицији на путу напретка мора се супротставити деловању организованих криминалних група.

Институционално организациони оквир за борбу против организованог криминала подигао се на виши ниво почетком 21.века. Овај тип деловања формиран је и уприличен искључиво ради активног деловања против организованог криминала, а потиче од саме државе, која заједно са својим институцијама мора утицати на његово побољшање и развој. Један од начина да се грађани одврате од стицања капитала илегалним путем јесте и подстицање и унапређење активности које би довеле до напретка на економском плану. Поред тога, сматра се да је потребно више радити на плану превенције пре него репресије, као и на едукацији деце, која већ у школским данима и адолесценцији стварају свест о етичким нормама и понашању у складу са законом, чиме би се значајно смањила могућност њиховог каснијег противзаконитог деловања.

Најважнију улогу у прикупљању информација на основу којих је могуће превентивно и репресивно деловати на организоване криминалне групе имају Министарство унутрашњих послова и Безбедносно информативна агенција, који први имају могућност да раде у циљу спречавања активности ових група. По систематизацији и по Закону о полицији, основну надлежност преузима Служба за борбу против организованог криминала у оквиру Дирекције полиције, Управе криминалистичке полиције. Она се састоји од високо образованих оперативаца који раде на прикупљању поменутих информација које ће даље омогућити процесуирање свих чланова једне организоване криминалне групе понаособ. Борба против организованог криминала није само задатак СБПОК-а већ је задатак целокупног МУП-а. Када дође до реализације одређене, претходно планиране акције проузроковане претходним извршењем кривичног дела и хапшења, а након претходно прикупљених доказа у вези деловања одређене организоване криминалне групе, даљи поступак преузима тужилаштво за организовани криминал. Наиме, можда и најважнији однос у „ланцу“ борбе против организованог криминала јесте онај између тужилаштва за организовани криминал и полиције. Целокупну истрагу полиција води по наредбама, као и одобрењима надлежног тужилаштва за организовани криминал. Даље кораке преузима специјално одељење Вишег суд у Београду за организовани криминал у коме се налазе судије са великим искуством у вођењу поступка за кривична дела организованог криминала. Такође

формирано је и посебноодељење Апелационог суда намењено за жалбе у поступцима за кривична дела организованог криминала. Као последња државна институција у овом „ланцу“, али не и најмање битна, јесте посебно одељење за издржавање кривичних санкција у Београду, где долазак чланова једне организоване криминалне групе показује да је држава ипак боље организована од једне организоване криминалне групе и да неће дозволити нити људске нити било које друге жртве које су честа последица деловања ове врсте криминала.

Увођењем појма организоване криминалне групе у наше кривично законодавство 2001.године наша земља је почела са темељном анализом и проучавањем као и усклађивањем и каснијим имплементирањем свих законских норми које би биле ефикасне у борби против организованог криминала, а које чине процесни део ове борбе и које стварају законске оквире и ограничења државним органима који у овој борби и учествују. Кроз сам рад биће обрађене управо процесне карактеристике које поступак за кривична дела организованог криминала одвајају од редовног кривичног поступка и тиме показати разлике али и на који начин се и којим процесним радњама држава бори против организованог криминала. У самом раду биће описан и направљен упоредни преглед са поступком за кривична дела организованог криминала у суседним земљама како би се у нашем поступку уочили недостаци и шта је то што требамо мењати, а шта треба ускладити како би заокружили један низ у борби против организованог криминала.

I ПОЈАМ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Историја криминалитета датира од античког доба. Познати антички филозофи Аристотел и Платон бавили су се изучавањем криминала и криминалног понашања. У средњем веку преовладава схватање о криминалу као деловању против Бога и његових заповести. Током буржоаских револуција у XVIII и XIX веку настаје тзв. класична кривичноправна школа, која криминално деловање посматра као слободан избор појединца и повреду етичког реда установљеног од Бога.¹ Већ се из поменутих епоха може уочити веза између организованог криминала и преовлађујућих друштвено-политичких односа. Упоредним посматрањем специфичности у којима су настајале организоване криминалне групе, од сиромаштва и беде на италијанском острву Сицилији у XIX веку до слома друштвено-политичког система у Русији и Албанији у последњој деценији XX века, може се доћи до закључка о вези између изражених социјалних разлика и опште друштвене несигурности, с једне, и настанка и деловања организованих криминалних група, с друге стране. Појам организовано криминално деловање датира из Енглеске, с почетка XVIII века, када је удружена група људи која се бавила крађама названа тим именом. Њен предводник био је извесни Џонатан Вајлд. Група је имала одређене специфичности, које су се огледале у томе што су њени припадници крали ствари, које би њихов „вођа“ Вајлд потом „проналазио“ и враћао власницима уз новчану надокнаду.²

Крајем XIX века на југу Италије јавља се најорганизованији облик деловања организованог криминала – мафија. Она убрзо постаје доминантан облик криминалне организације у свету, уз огроман политички и друштвени утицај. Сам појам мафија први пут се помиње 1865. године у извештају префекта (управитеља) италијанског града Палерма. Мафија је првобитни назив за тајно удружење на Сицилији, организовано ради заштите интереса својих чланова, а тек касније овај термин улази у ширу употребу и означава сваку опасну, организовану криминалну дружину. Постојећа теоријска разматрања веома широко и разноврсно третирају појам организованог криминала, па се може рећи да не постоји јединствена и свеобухватна дефиниција ове врсте криминала.

¹Д. Манојловић, *Организоване криминалне групе*, Беосинг, Београд, 2006, стр. 27.

²G. Schmallegger, *Organized Crime and Protection*, London, 1989, p.26

Свакако, за то постоје многобројни разлози. Најпре, појавни облици организованог криминала се разликују од државе до државе, у смислу конкретних криминалних активности (овај разлог је веома значајан и код проблема дефинисања тероризма). Постоји, такође одређена разлика између теоријских и законских решења проблема дефинисања организованог криминала. Постоји и разлика између националних законодавстава у тумачењу појма организованог криминала, у зависности од конкретне безбедносне проблематике држава. Приликом дефинисања ове појаве теоретичари често полазе само од обележја битних за науку, док осталим својствима придају мањи значај.

Многобројност дефиниција организованог криминала у литератури указује на значај и мноштво његових појавних облика и потребу научног разумевања и истраживања тог феномена с циљем што ефикаснијег супротстављања овом виду криминалних активности. За потребе овог рада користићемо одређење према коме организовани криминал можемо дефинисати као имовински (профитно) оријентисану континуирану криминалну делатност, коју врше криминалне организације у различитим областима погодним за „криминалну експлоатацију”, а одликује га висок степен интеракције између чланова организације, диференцијација задатака и организациони модели који се прилагођавају потребама деловања на криминалном тржишту и коришћење криминалних метода (насиља, застрашивања и корупције) и некриминалних метода (деловање у сфери легалних економских токова), којима се успостављају везе, врши утицај на носиоце власти и остварују криминални циљеви.³

На међународном плану, односно у бројним међународним актима, дефиниције углавном садрже формална обележја, односно услове који морају бити испуњени да би се кривично дело сматрало активношћу организованог криминала. У документима прихваћеним на нивоу држава чланица Европске уније, који се баве овим питањем, наводи се десет кључних одлика организованих криминалних група:

- 1) учествовање више од двоје људи;
- 2) постојање одређених улога;
- 3) деловање у дужем или неодређеном периоду;
- 4) коришћење неких облика дисциплине или контроле;
- 5) вршење тежих кривичних дела;

³Г. Бошковић, *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 21.

- 6) коришћење насиља и других средстава застрашивања;
- 7) коришћење трговинских структура или структура сличних пословним;
- 8) умешаност у „прање новца“;
- 9) вршење утицаја на правосудне органе, управу, медије, привреду;
- 10) тежња за профитом или моћи.⁴

Када говоримо о организованим криминалним групама треба имати на уму да се ради о сложеном кривичноправном, криминолошком и безбедносном феномену, који је предмет изучавања и других научних дисциплина (криминалистике, социјалне патологије, социологије, психологије, историје, етике). У практичном смислу, сложеност организованих криминалних група огледа се у карактеристикама њиховог облика испољавања. Као битне одлике могу се издвојити: висок степен друштвене опасности, противправност, организованост, распрострањеност, непредвидљивост, динамичност, висока профитабилност, насилност и друге.⁵ Од помоћи може бити дефинисање организованих криминалних група на међународном плану. Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (тзв. *Палермо конвенција*)⁶ у члану 2 одређује појмове групе за организовани криминал, организоване групе и тешког злочина, који у суштини одређују елементе појма организованог криминала. Под појмом групе за организовани криминал у наведеном члану подразумева се: група од три или више лица, која постоји у извесном периоду, делује споразумно, с циљем вршења тешких злочина, ради стицања (посредно или непосредно) материјалне користи. Под организованом групом подразумева се група која није случајно формирана ради непосредног извршења кривичног дела и која не мора да има формално дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру. У наведеном члану за тежак злочин сматра се кривично дело кажњиво лишењем слободе од најмање четири године.

Наше кривично законодавство се ослања на поменути дефиницију и Изменама и допунама Кривичног законика, Законика о кривичном поступку и Закона о организацији и

⁴Т. Heiden, Мерење организованог криминала в Заходни Европи, *Процевање ин примјерални видики полицијске делатности в свету*, Љубљана, 1998, стр. 245.

⁵М. Шкулић, Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 3/2014, стр. 1-3.

⁶Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 55/25 од 15. новембра 2000. године, представља базични инструмент међународног карактера у сфери борбе против транснационалног организованог криминала.

надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала 2016. године измењено је постојеће стање ствари у домену нормативног одређења појма организованог криминала. Тако је у члану 112, ставу 35 КЗ⁷, члану 504а ЗКП-а и члану 4 ЗОНДОСОКК-а појам организованог криминала готово јединствено одређен, чиме је превазиђена неусклађеност дефиниција која је дуго постојала. Такође, у Законику о кривичном поступку из 2011. године у члану 2, став 33 и 34 појам организованог криминала је одређен истоветно као у претходно наведеним законским текстовима. Према наведеним одредбама, кривична дела организованог криминала представљају кривична дела која врше организоване криминалне групе или њени припадници. Под организованом криминалном групом подразумева се група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно с циљем вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи. Законодавац је тако дефинисао јасне и једнообразне критеријуме за разликовање организованог криминала од других сличних криминалних феномена.

Опасност коју данас представља организовани криминал више је негоевидентна, с обзиром на то да поприма широке, транснационалне оквире избог тога постаје, поред тероризма, главни безбедносни проблем, изазов и ризик свих савремених друштава. Деловањем организованог криминала угрожавају се људска безбедност и владавина права; постаје све теже обуздати тај феномен и наћи адекватан одговор на њега. Организоване криминалне групе, поред „традиционалних“, неретко „посежу“ и за новим облицима криминалних активности, при чему угрожавају безбедност на различите начине. Управо због специфичности ових начина угрожавања безбедности, потребно је посветити велику пажњу методама супротстављања организованом криминалу, међу којима мере превенције предузете од стране свих безбедносних структура, као и њихова међусобна сарадња, благовремено и потпуно информисање, али и репресивне методе, представљају модел којим се стварају основе за ефикаснију контролу овог вида криминалних активности.⁸

⁷Организована криминална група је група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.

⁸ М. Јанковић, Б. Јанковић, Организоване криминалне групе као субјекти угрожавања сигурности, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 3/2014, стр. 139-141.

1. Законско одређење организованог криминала

Инкриминација организованог криминалитета се у нашем законодавству одређује Кривичним закоником, Закоником о кривичном поступку и Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала.

До увођења појма организованог криминалитета у наше законодавство, случајеви организованог вршења кривичног дела били су предвиђени само у кривичном материјалном праву, као посебан вид саучесништва, односно као самостално кривично дело или квалификовани облици постојећих дела.⁹ Кривични законик појам организованог криминалитета одређује кривичним делом „удруживање ради вршења кривичног дела”, које је предвиђено чланом 346.¹⁰ Кривично дело се састоји у организовању групе или организоване криминалне групе или у случајевима када је лице припадник такве групе која има за циљ вршење кривичних дела, за која се по закону може изрећи казна затвора од три године или тежа казна.

Организовање групе или организоване криминалне групе за вршење кривичних дела је проналажење, анимирање, придобијање и повезивање више лица, на већем простору или у ширем обиму на бази злочиначког плана за вршење одређених кривичних дела, за која је законом прописана казна затвора од три године или тежа казна. То организовање се може јавити у виду стварања нове групе или искоришћавања постојеће групе, која је основана за вршења дозвољених или недозвољених активности. Дело је свршено моментом стварања групе или организоване криминалне групе са злочиначким планом, без обзира да ли је неко од планираних кривичних дела уопште извршено или покушано. Проглашење припадником групе или организоване криминалне групе је писмено или усмено саглашавање са чланством у групи или организованој криминалној групи ради вршења кривичних дела, за које је прописана казна затвора три године или тежа казна или фактичко предузимање делатности из оквира злочиначког плана. У овом облику дело је свршено моментом када је неко лице формално или фактички постало припадник групе за вршење планираних кривичних дела, без обзира да ли је у саставу

⁹Кривични законик, *Сл.гласник РС*, бр. 85/05, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 11/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019

¹⁰До доношења Закона о изменама и допунама Кривичног законика („Сл. гласник РС”, бр.72/09 и 111/09) наведено дело се звало „злочиначко удруживање” и било је предвиђено истим чланом 346, с тим што у својим ставовима није прецизно одређивало термин „организована криминална група”, као што је случај у новим изменама и допунама Кривичног законика, већ само изразе „група” или „друго удружење”.

групе извршило било које кривично дело.¹¹Тежи облик овог дела постоји ако је група или организована криминална група организована ради вршења кривичних дела, за које се може изрећи казна затвора од двадесет година или доживотна казна затвора, а која је уведена последњим изменама и допунама Кривичног законика из 2019. године.¹²

За ово дело се организатор кажњава казном затвора од најмање десет година или казном доживотног затвора, а припадник удружења – казном затвора од шест месеци до пет година.¹³Законом о изменама и допунама Кривичног законика Републике Србије из 2001.године учињене су измене у члану 112 ставу 22, према коме се група одређује као најмање три лица, повезаних ради трајног или повремениг вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру. У оквиру претходно наведеног члана уведени су и нови ставови, између осталог и став 35, који се односи на организовану криминалну групу. Према њему, организована криминална група представља групу од три или више лица која постоји одређено време и делује споразумно, у циљу вршења једног или више кривичних дела за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи или ради остваривања и задржавања утицаја на привредне или друге важне државне структуре.

Законик о кривичном поступку из 2001. године је први пут у свој текст увео појам организовани криминалитет, односно процесне одредбе које се односе на ову појаву, и то у глави XXIXа (Посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала). У поменутој глави услови за постојање кривичног дела организованог криминалитета су прописани чланом 504а, ставом 3 и 4. У ставу 3 поменутог члана Законика о кривичном поступку наводи се да се одредбе ове главе примењују на случајеве основане сумње да је извршено кривично дело резултат организованог деловања више од два лица чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи. Став 4 чл. 504а одређује да поред услова из става 3 овог члана, за постојање кривичног дела организованог криминала морају бити испуњени додатни услови, који су у поменутом ставу таксативно набројани.

¹¹В.Ђурђић, Д.Јовашевић, *Кривично право, Посебни део*, Номос, Београд, 2010. године, стр. 227-228.

¹²Сл. гласник РС, бр. 35/2019

¹³В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *op. cit.*, стр. 229.

Законик о кривичном поступку 2006. године¹⁴, члану 21, израз „организовани криминалитет“ дефинише као случајеве основане сумње да је кривично дело за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, резултат деловања три или више лица удружених у криминалну организацију или групу, чији је циљ вршење тешких кривичних дела, ради стицања добити или моћи. Поред тога, његово постојање додатно је условљено, као и у претходној верзији Законика, испуњењем најмање три услова од оних који су појединачно набројани у самој законској одредби чл. 21.¹⁵

Законом о изменама и допунама Законика о кривичном поступку 2011. године¹⁶ учињене су измене у наслову главе XXIXa (Посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала, корупције и друга изузетно тешка кривична дела) и глави XXIXa, које су дале одређене предности у односу на раније одређење појма организованог криминалитета, у смислу овог закона. Према Законику о кривичном поступку од 2001. године, у глави XXIXa појам организованог криминалитета је прецизније и једноставније одређен, као и кривична дела која спадају у кривична дела корупције, односно у друга изузетно тешка кривична дела. Предност ових измена и допуна Законика о кривичном поступку је и у томе што су уведени нови изрази и термини који се односе на ову појаву, а који су били неизбежни ради ефикаснијег сузбијања организованог криминалитета. Доношењем новог Законика о кривичном поступку¹⁷ 2011. године, појам организованог криминалитета је далеко једноставније одређен, те представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника, док организована криминална група представља групу од три или више лица која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.¹⁸ Последње измене и допуне овог законика учињене су 2019. године и првенствено се односе на начин поступања и

¹⁴Овај правни акт, осим неколико његових одредаба које нису у вези са појмом организованог криминала, никада није ступио на снагу.

¹⁵Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. 46/2006

¹⁶Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. 72/2009

¹⁷Законик о кривичном поступку из 2011. <http://www.parlament.rs/akti/doneti-zakoni/doneti-zakoni.1033.html>, приступ дана 12.10.2019. године.

¹⁸Усвајањем новог Законика о кривичном поступку у Народној скупштини Републике Србије, у чл. 608 је предвиђена његова примена од 15. јануара 2013. године, изузев у поступцима за кривична дела организованог криминала или ратних злочина који се воде пред посебним одељењем надлежног суда, у ком случају се примењује од 15. јануара 2012. године.

запређене казне за најтежа кривична дела, у која спадају и кривична дела организованог криминала.¹⁹

Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала²⁰, који је ступио на снагу 2002. године (у наредном периоду је претрпео више измена и допуна), предвиђени су посебни органи за откривање, гоњење и суђење учинилаца кривичног дела организованог криминалитета. Организовани криминалитет, у смислу овог закона, представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе, односно друге организоване групе или њених припадника, за која је предвиђена казна. Чланом 3 овог закона наведено је да је организована криминална група она група која се састоји од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно, а у циљу врштња једног или више кривичних дела за које је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи. Под другом организованом групом подразумева се група која није образована у циљу непосредног вршења кривичних дела, нити има тако развијену организациону структуру, дефинисане улоге и континуитет чланства својих припадника, али је у функцији организованог криминала.²¹ Поменути закон 2016. године заменио је истоимени, са појединим допунама, који је објављен у Сл. гласнику РС под бр. 94/2016, а ступио је на снагу 2018. године.

За разлику од Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, процесни закон из 2001. године не поставља као обавезни услов одређено трајање криминалне групе, а другу организациону групу и не предвиђа, већ се у једном од алтернативних услова тражи да је делатност криминалне организације планирана на дуже време или на неограничени временски период.²² Одређењем појма организованог криминалитета у члану 504а, ставовима 3 и 4 Законика о кривичном поступку, затим у чл. 2 и 3 Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, као и његовом делимичном одређењу у чл. 34б.

¹⁹Сл. гласник РС, бр. 35/2019

²⁰Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, „Сл. гласник РС”, број 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 45/2005, 61/2005 и 72/09.

²¹Т. Кесић, П. Ђетковић, М. Жарковић, Анализа примене нових законских решења у сузбијању корупције у Републици Србији, *Безбедност*, бр. 1/2020, стр. 8-11.

²²П.Петровић, Проблем дефинисања организованог криминала у законодавству Републике Србије, *Ревизија за безбедност*, бр. 12/2008, стр. 36.

Кривичног законика, не може се јасно утврдити која је од наведених законских одредби она која би имала предност приликом примене. Могло би се поћи од једног од основних начела права уопште, а самим тим и кривичног права, а које налаже примену специјалне норме у односу на општу, по принципу *lex specialis derogat legi generali*. Ипак, на овај начин не бисмо могли да дамо предност примени било које од наведених норми, с обзиром на то да су у питању појединачне одредбе једнаке правне снаге и норме које решавају исту правну ствар.²³

2. Кривична дела организованог криминала

Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, предвиђен је низ кривичних која организована криминална група може извршити приликом свог деловања.

Одређене криминалне групе специјализоване су за вршење само одређених кривичних дела као што су: трговина оружјем, трговина наркотицима, трговина људима, разбојништва, крађе моторних возила. Претходно поменути Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције инкриминисане су следеће групе кривичних дела, а сходно члану 2 овог закона: кривична дела организованог криминала; кривично дело убиство представника највиших државних органа (члан 310. Кривичног законика) и кривично дело оружане побуне (члан 311. Кривичног законика); кривична дела против службене дужности (чл. 359. и чл. 361. до 368. Кривичног законика) и кривично дело давање и примање мита у вези са гласањем (члан 156. Кривичног законика); кривична дела против привреде (чл. 223, 223а, 224, 224а, 227, 228, 228а, 229, 230, 231, 232, 232а, 233, члана 235. став 4, чл. 236. и 245. Кривичног законика); кривично дело тероризам (члан 391. Кривичног законика), кривично дело јавно подстицање на извршење терористичких дела (члан 391а Кривичног законика), кривично дело врбовање и обучавање за вршење терористичких дела (члан 391б Кривичног законика), кривично дело употреба смртоносне направе (члан 391в Кривичног законика), кривично дело уништење и оштећење нуклеарног објекта (члан 391г Кривичног законика), кривично дело финансирање тероризма (члан 393. Кривичног законика) и кривично дело терористичко удруживање (члан 393а Кривичног законика); кривична дела против

²³П. Петровић, *op. cit.*, стр. 37.

државних органа (члан 322. ст. 3. и 4. и члан 323. ст. 3. и 4. Кривичног законика) и кривична дела против правосуђа (чл. 333. и 335, члан 336. ст. 1, 2. и 4. и чл. 336б, 337. и 339. Кривичног законика), ако су извршена у вези са кривичним делима из тач. 1) до 5) овог члана.²⁴

Чланом 3 овог закона детаљније су дефинисана кривична дела за која поступају државни органи који су надлежни за сузбијање организованог криминала и тероризма, а приметно је у претходном набрајању да је предмет регулисања овог закона процесуирање извршилаца посебних кривичних дела, која неминовно изискују ближе уређење органа који су надлежни и њиховог деловања.

²⁴ Закон о организацији и надлежности државних органа у борби против организованог криминала, тероризма и корупције, *Сл. гласник РС*, бр. 94/2016 и 87/2018 - др. закон

II КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОСТУПКА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Организовани криминал одликује низ специфичности на основу којих овај појам може бити разликован од других врста кривичних дела. Његово дефинисање и даље представља проблем који обухвата и законодавну и научну сферу кривичноправне области, те се настоји, највише у ауторским радова, доћи до најприближнијег поимања шта он заиста представља. Оно што се у немалом броју њих јавља јесте то да овај појам није кривичноправног карактера, већ криминолошког, те да спада у аспект проучавања од стране криминологије као науке која се бави облицима и узроцима настанка криминалитета. Кривичноматеријално посматрајући, он садржи низ кривичних дела који се међусобно разликују, што је било могуће закључити и на основу претходног излагања о сваком од њих. У тренутном стадијуму друштва, уношењем организованог криминала као засебног кривичног дела, не би се постигла ниједна од сврха кривичног права нити би било у складу са било којим од његових основних начела, из разлога што се недовољно прецизираним одређењем делује противуставно и против правне сигурности.²⁵ Законодавац се, супротно овоме, одлучио за увођење квалификованог облика тешких кривичних дела, који се јављају уколико су извршени од стране организоване криминалне групе. Када се говори о тешким кривичним делима, она су, како је у највећем броју извора наведено, она дела за чије је извршење запрећена казна затвора од четири године или више.

Да је заиста дошло до угрожавања безбедности од стране одређених криминалних група може се утврдити на основу наговештаја по основу којих је сасвим извесно да је дошло до извршења неког од кривичних дела организованог криминала. Индикатори који указују на постоје организованог криминала од значаја су примену репресивних мера, а они обухватају организовање или припадност криминалном окружењу, планирање и припремање тежих кривичних дела и посебан начин извршења истих, поделу стечене

²⁵З. Стојановић, Д. Коларић, *Кривичноправнореаговање на тешке облике криминалитета*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010, стр. 88-90.

добити, међусобне сукобе, коришћење насиља и претњи, честу повезаност са припадницима владајућих слојева, али и регионалну и међународну сарадњу.²⁶

На основу ових детаља могуће је покретање поступка откривања и доказивања постојања извршења кривичних дела организованог криминала, који се, с обзиром на посебности које осликавају ова дела, разликује од стандардних поступака који чине део борбе против криминала. Специфичности које се уочавају у вези са поступком за кривична дела организованог криминала односе се на институције које учествују у његовом покретању, вођењу и реализацији, али и у мерама које исте примењују.

Законодавни оквир обухвата кривично право и то: материјалну, процесну и извршну грану. Њихове одредбе примењују се уколико превентивне мере које су регулисане националним и међународним правним актима не дају резултате. У случају организованог криминала то је поменута Палермо конвенција. Посматрајући кривично процесно право као грану позитивног законодавства или правне науке долази се до закључка да се ефикасно откривање и доказивање кривичних дела организованог криминала заснива на његовој модернизацији и уподобљавању за репресивно поступање према учиноцима ових кривичних дела. Оно се највише односи на јасно регулисање посебних поступака, органа који би их водили, али и метода и средставама помоћу којих би то могло бити оствариво.

Једну од специфичности овог поступка чини постојање државних органа посебне надлежности који имају компетенције за вођење ових предмета, а о којима ће бити речи у наредном поглављу. Она обухватају посебне секторе полиције, јавног тужилаштва и суда у својој структури. Њих одликује искључива надлежност за поступање у овим предметима и не могу бити задужени за делање у онима који не испуњавају горепоменуте индикаторе.²⁷ Такође, примена посебна доказних радњи регулисана је и резервисана само за прикупљање доказа при утврђивању постојања организованог криминала и таксативно набројаних кривичних дела у чл. 162 ЗКП-а.

²⁶Б. Милосављевић, В. Благојевић, Индикатори постојања и деловања организованог криминала, *Војно дело*, бр. 5/2016, стр. 160-162.

²⁷Г. Крстић, Специјализација државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције са посебним освртом на однос између јавног тужилаштва и полиције, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 3/2017, стр. 77-79.

III ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗА СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ. ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У СРБИЈИ

Организација, структура и начин деловања институција Републике Србије у борби против организованог криминала ближе су одређени Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције. Наведеним законом се уређује образовање, организација, надлежност и овлашћења државних органа и посебних организационих јединица државних органа, ради откривања, кривичног гоњења и суђења за кривична дела одређена овим законом.

1. Полиција

Министарство унутрашњих послова, јесте орган који је први на линији борбе против организованог криминала. У борби против организованог криминала, укључене су наравно све линије рада Министарства унутрашњих послова. Организациона јединица којој је по линији рада као основни задатак борба против организованог криминала јесте Служба за борбу против организованог криминала (СБПОК).

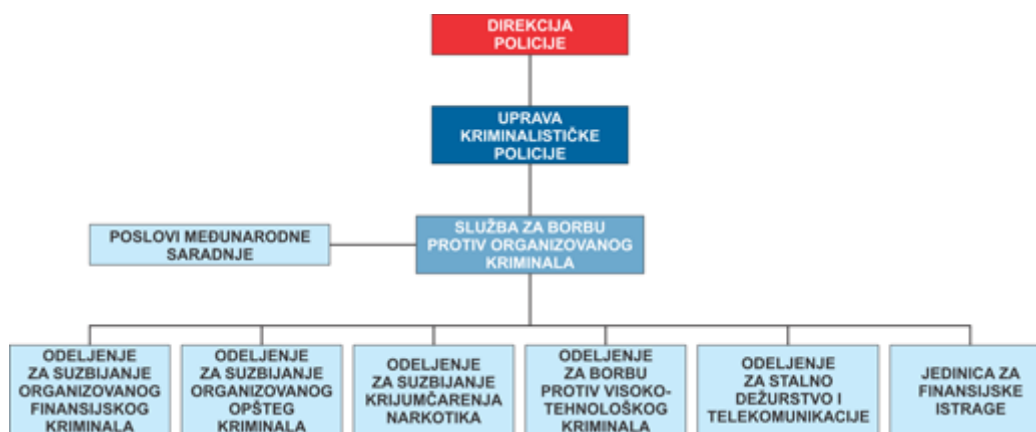
Служба за борбу против организованог криминала је организациона јединица Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Управе криминалистичке полиције. Током 10 година постојања, у неколико наврата је мењана организација и структура, али се никада није мењала основна мисија – да се кроз партнерство са органима и институцијама у земљи и сродним полицијским службама других држава, користећи сва расположива законита средства и стечена искуства што ефикасније супротстави организованом криминалу у Србији и земљама партнерима.²⁸

Као форма криминала која се најбрже трансформише, организовани криминал чини посебан изазов за модерну полицију. Стручност запослених у СБПОК-у је кључ у борби против организованог криминала, па Служба настоји да својим припадницима омогући редовно похађање обука на тему борбе против организованог криминала, у земљи и иностранству. Уз обуке, приоритет је и обезбеђивање најсавременијих средстава за рад, у

²⁸<http://arhiva.mup.gov.rs/>

складу са расположивим буџетским средствима и кроз донације уз подршку међународних организација и страних полиција.

Кроз своје специјализоване јединице СБПОК се бави сузбијањем свих до сада уочених облика организованог криминала: кријумчарење наркотика, трговина људима и илегалне миграције, кријумчарење оружја и експлозива, међународно кријумчарење крадених моторних возила, отмице, изнуде, уцене са елементима организованог криминала, прање новца, корупција, фалсификовање новчаница, преваре са платним картицама, високотехнолошки криминал (кривична дела у вези злоупотреба рачунарских система, злоупотреба и кршења права интелектуалне својине, дечја порнографија).

Слика бр. 1 - Организациона структура СБПОК-а, преузето са сајта www.mupgov.rs

2. Јавно тужилаштво

2.1. Организациона структура

Тужилаштво за организовани криминал чине тужилац за организовани криминал, заменици тужиоца, виши саветници тужиоца, самостални саветници, портпарол, секретар, тужилачки помоћници и остали запослени. Тужиоца за организовани криминал бира Народна скупштина Републике Србије. Тужилац за организовани криминал као и заменици морају бити лица која испуњавају услове за избор на ту функцију, која поседују високи морални углед и непристрасност као и стручност, оспособљеност и достојност носиоца јавнотужилачке функције. Предност у избору односно постављењу имају лица која поседују знање и искуство из области борбе против организованог криминала и корупције. Запослена лица у Тужилаштву дужна су да савесно и непристрасно врше своје

послове као и да чувају углед Тужилаштва. Према Правилнику о унутрашњој организацији и систематизацији радних места, у Тужилаштву за организовани криминал је систематизовано 19 радних места са укупно 50 извршилаца.²⁹

2.2. Организационе јединице надлежност тужилаштва за организовани криминал

Радам тужилаштва руководи тужилац за организовани криминал, који представља тужилаштво пред другим органима, институцијама и грађанима. Тужилац руководи тужилачком управом, остварује стални увид у рад тужилаштва као целине и појединачни рад заменика и запослених, предузима мере за правилно, благовремено и ефикасно обављање послова у тужилаштву. У случају спречености или одсутности тужиоца, у пословима руковођења замењује га руководилац кривичног одељења. Радам кабинета тужиоца руководи шеф кабинета, радом одељења руководи заменик тужиоца кога тужилац одреди годишњим распоредом послова, а управом у јавном тужилаштву руководи секретар тужилаштва. Шеф кабинета, руководиоци одељења и секретар тужилаштва се старају да послови у кабинету, одељењу и управи у јавном тужилаштву буду обављени законито, благовремено, ефикасно, уредно и једнообразно.

У тужилаштву, полазећи од врсте, обима и сложености послова и потребе законитог, ажурног и ефикасног рада, образују се следеће организационе јединице: кабинет јавног тужиоца, управа у јавном тужилаштву, кривично одељење, писарница, дактилобиро, рачуноводство, служба за информатичке послове и техничка служба. У кабинету јавног тужиоца, обављају се послови који доприносе остваривању функције тужиоца, а између осталог и послови за односе са јавношћу и комуникацију са медијима, издаваштва које се односи на теме из надлежности тужилаштва, послови реализације оперативних закључака тужиоца, послова везаних за организацију деловања тужилаштва. протоколарних обавеза тужиоца, као и остваривања контакта са званичним представницима и многих других који улазе у оквир деловања.

У кривичном одељењу обављају се послови и задаци у кривичним предметима из надлежности тужилаштва, разматрају списи других тужилаштава ради оцене да ли има основа за преузимање поступка, остварује сарадња са Службом за сузбијање

²⁹Информатор о раду, Тужилаштво за организовани криминал, Београд, 2019

организованог криминала и другим државним органима и усмерава њихов рад у току предистражног поступка, као и сви други пропратни послови.

Тужилац за организовани криминал предузима све радње у оквиру надлежности тужилаштва за организовани криминал као јавног тужилаштва посебне надлежности, на начин како је то регулисано Уставом Републике Србије, законом и подзаконским актима. тужилац за организовани криминал поступа пред надлежним судовима у првом и другом степену и врши друге послове у складу са законом. Тужилац за организовани криминал је носилац управе у тужилаштву за организовани криминал и одговоран је за правилан и благовремен рад тужилаштва, у складу са законом и Правилником о управи у јавним тужилаштвима. У пословима из своје надлежности, тужилац за организовани криминал поступа непосредно и преко својих заменика. Први заменик тужиоца за организовани криминал Јавног тужиоца који је одсутан или спречен да руководи јавним тужилаштвом замењује заменик јавног тужиоца одређен годишњим распоредом послова.

Надлежност тужилаштва за организовани криминал утврђено је чл. 5 Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције. Њиме је утврђено да тужилаштво поступа у кривичним делима која се наводе у тачкама 1-5 члана 3 истоименог правног извора. Оно је надлежно да гони потенцијалне учиниоце предметних кривичних дела искључиво на територији Републике Србије.

2.3. Процесни положај јавног тужиоца у поступку за кривична дела организованог криминала

У кривичним поступцима за кривична дела организованог криминала и корупције, према одредбама ЗКП³⁰, тачније према одредби чл. 43, тужилаштво је надлежно да:

- 1) руководи предистражним поступком;
- 2) одлучује о непредузимању или одлагању кривичног гоњења;
- 3) спроводи истрагу;
- 4) закључи споразум о признању кривичног дела и споразум о сведочењу;
- 5) подиже и заступа оптужбу пред надлежним судом;

³⁰ „Сл. гласник РС”, број 46/2006. 8 Законик о кривичном поступку, „Сл. гласник РС”, број 72/2009. 9 Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, „Сл. гласник РС”, број 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 45/2005, 61/2005 и 72/09

- 6) одустане од оптужбе;
- 7) изјављује жалбе против неправноснажних судских одлука и да подноси ванредне правне лекове против правноснажних судских одлука;
- 8) предузима друге радње када је то одређено Закоником о кривичном поступку.

Када се говори о предистражном поступку, овлашћења у овом сегменту поступања државних органа припадају јавном тужиоцу и полицији. Комплетан предистражни поступак дефинисан је чл. 285-294 ЗКП-а. У предистражном поступку кривична пријава се подноси надлежном јавном тужиоцу. Ако је кривична пријава поднесена полицији, ненадлежном јавном тужиоцу или суду, они ће пријаву примити и одмах доставити надлежном јавном тужиоцу. Кривична пријава се може поднети писмено, усмено или другим средством. Ако се кривична пријава подноси усмено, о њој ће се саставити записник и подносилац ће се упозорити на последице лажног пријављивања. Ако је пријава саопштена телефоном или другим телекомуникацијским средством сачиниће се службена белешка, а ако је пријава поднесена електронском поштом сачуваће се на одговарајућем носиоцу података и одштампати.

Када су у питању дела организованог криминала у већини случаја нема пријаве нити у писаном нити у усменом облику, већ се до првих индиција долази оперативним радом безбедносних служби или евентуалног појединачног случаја извршеног кривичног дела од стране појединца, члана одређене криминалне групе, који је одређено дело извршио самостално, те се даљим оперативним радом дође до саме организоване криминалне групе.

Јавни тужилац може решењем одбацити кривичну пријаву ако из пријаве проистиче да: 1) пријављено дело није кривично дело за које се гони по службеној дужности; 2) је наступила застарелост или је дело обухваћено амнестијом или помиловањем или постоје друге околности које трајно искључују гоњење; 3) не постоје основи сумње да је учињено кривично дело за које се гони по службеној дужности.

Ако јавни тужилац из кривичне пријаве не може оценити да ли су вероватни наводи пријаве или ако подаци у пријави не пружају довољно основа да може одлучити да ли ће спровести истрагу или ако је на други начин сазнао да је извршено кривично дело, јавни тужилац може: 1) сам прикупити потребне податке; 2) позивати грађане ради прикупљања обавештења; 3) поднети захтев државним и другим органима и правним

лицима да му пружи потребна обавештења. За непоступање по захтеву јавног тужиоца одговорно лице у правном лицу или државном органу се може новчано казнити до 150.000 динара, а ако и после тога одбије да да потребне податке, може се још једном казнити истом казном. Јавни тужилац, државни и други органи, односно правна лица дужни су приликом прикупљања обавештења, односно давања података да поступају обазриво, водећи рачуна да се не нашкоди части и угледу лица на које се ови подаци односе. Полиција је такође дужна да поступи по захтеву јавног тужиоца и да га обавести омерама и радњама које је предузела најкасније у року од 30 дана од дана када је примила захтев. У случају непоступања по захтеву јавни тужилац ће одмах обавестити старешину, а по потреби може обавестити надлежног министра, Владу или надлежно радно тело Народне скупштине. Ако у року од 24 часа од када је примљено обавештење, полиција и други државни орган не поступи по захтеву јавног тужиоца, јавни тужилац може затражити покретање дисциплинског поступка против лица за које сматра да је одговорно за непоступање по његовом захтеву.

2.4. Сарадња тужилаштва и полиције у поступку за кривична дела организованог криминала

Предистражни поступак је фаза поступка која претходи истрази.³¹ То је фаза која је, према ЗКП-у³², процесни и суштински еквивалент ранијем преткривичном поступку у којој је позиција јавног тужиоца сасвим слична позицији јавног тужиоца у преткривичном поступку. У вези са предистражним поступком искристалисало се гледиште да предистражни поступак има неколико одлика. Предистрага се искључиво води за кривична дела која се гоне по службеној дужности и она је неформалног карактера. Предистражни поступак представља врсту „истраге“, јер има исту сврху као и сама истрага и води се уколико постоје основи сумње да извршено кривично дело што је исти ниво сумње као и за истрагу. На основу позитивног права Републике Србије и законских одредаба које регулишу ову материју, јавни тужилац је руководиоца предистражног поступка, док је у пракси ситуација другачија, те је ова надлежност у рукама полиције као органа, с обзиром да њени припадници руководе оперативним и доказним радњама.

³¹ Група аутора, *Јавно тужилаштво и полиција – изазови тужилачке истраге*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2017, стр.19.

³² *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014.

Значајно је поменути да је предистражни поступак формалнији од преткривичног, али и да током овог поступка суд може имати одговарајућу ингеренцију (судија за претходни поступак одлучује о притвору и сл.).³³ Поменути особинама предистражног поступка требало би додати и непотпуно уређену руководећу улогу јавног тужиоца и у вези са тим донекле конфузну релацију између јавног тужиоца и полиције у овој фази кривичног поступка. Речене особине тичу се предистражног поступка који претходи редовном кривичном поступку. Међутим, предистражни поступак који се спроводи по члану 499. став 2. ЗКП-а и који претходи покретању скраћеног кривичног поступка не карактерише контрола полиције, будући да се у овом типу предистражног поступка предузимају искључиво доказне радње, које су у надлежности јавног тужиоца. Јавни тужилац према члану 43. ЗКП-а руководи предистражним поступком и у фази предистражног поступка одлучује о предузимању или одлагању кривичног гоњења. Наредни члан 44. Законика носи назив Дужност поступања по захтеву јавног тужиоца. Полиција и други државни органи надлежни за откривање кривичних дела дужни су да поступе по сваком захтеву надлежног јавног тужиоца, као и да о свакој радњи предузетој у циљу откривања кривичног дела или проналажења осумњиченог обавесте надлежног јавног тужиоца. Дакле, као и по досадашњем законикау, органи којима се обраћа јавни тужилац нису овлашћени да цене целисходност његовог захтева. Како је тужилац изменама кривичноправних извора постао орган који спроводи истрагу и има основну улогу у доказивању чињеница у вези са почињеним кривичним делом, његова права и дужности су проширена. Таквим начином уређења његових надлежности, ова права и дужности сада су знатно шира у односу на она која овај орган има у преткривичном поступку.³⁴ Овима је постигнуто то да тужилаштво сада може активно учествовати у креирању кривичне пријаве, што је до сада био искључив посао полиције, без икакве могућности уплитања других органа. Деловање у циљу сачињења пријаве обухвата и допремање доказа и података које би убрзале њено подношење. Законом о кривичном поступку, у чл. 44 наведено је да јавни тужилац може обавестити свог старешину или неки други орган уколико полиција не поступи по његовом налогу који је уперен ка откривању кривичног

³³М. Шкулић, Г. Илић, *Водич за примену новог Законика о кривичном поступку*, Београд, 2013, стр. 49.

³⁴С. Бељански, П. Г. Илић., М. Мајић, *Предговор за Законик о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 16.

дела или учиниоца истог. Он, такође, може и захтевати покретање дисциплинског поступка против службеника који није поступио по захтеву.³⁵

У току предистражног поступка за кривична дела организованог криминала процесне радње предузете од стране припадника МУП, БИА или ВБА предузимају се на основу иницијативе тужилаштва надлежног за организовани криминал. Неке радње је могуће преузети и по предлогу припадника горе наведених државних органа, а по одобрењу надлежног тужилаштва. У предистражном поступку се управо води проактивна истрага и долази до примене посебних доказних радњи са циљем усмеравања истаге у правом смеру.

Законик, међутим, нормира посебан услов који би морао да буде испуњен да би јавни тужилац могао да захтева покретање дисциплинског поступка. Услов је да надређени старешина у року од 24 часа није поступио по притужби јавног тужиоца на рад конкретног полицијског службеника. Гледишта смо да природан след ствари подразумева да се јавни тужилац најпре притужи старешини органа, па затим тражи његову дисциплинску одговорност. Осим тога, право јавног тужиоца да захтева дисциплински поступак не укључује могућност да учествује у самом дисциплинском поступку или барем да буде обавештен о његовом исходу, тако да ова одредба иако представља новину у исти мах не представља заокрет у односима јавног тужиоца и других органа предистражног поступка. Наредбодавну власт тужиоца над полицијом, према томе, не прате дисциплинска овлашћења тужиоца, будући да јавни тужилац нема право да изриче дисциплинске мере, већ искључиво право да иницира дисциплински поступак. Дакле, Законик о кривичном поступку донекле уређује овлашћења јавног тужиоца у предистражном поступку у поређењу са овлашћењима јавног тужиоца у некадашњем преткривичном поступку. Утисак је да новине не представљају потребан нормативни искорак, да би јавни тужилац у пуној мери могао да оствари руководећу функцију у предистражном поступку и да би могао да спроводи истрагу која му је у надлежност поверена ЗКП-ом. У нормативном смислу однос јавног тужиоца и полиције из предистражног поступка представља процесну везу која укључује неку врсту формалног утицаја јавног тужиоца на полицију, али не и потпун хијерархијски однос неопходан за

³⁵ И.Марковић, *Положај јавног тужиоца у кривичном поступку – мастер рад*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 50-51.

руковођење јавног тужиоца над полицијом. Напротив, ради се о посебном типу непотпуне и спољашње надређености јавног тужиоца над полицијом.

Јавни тужилац је, са једне стране, надређен полицији у откривању кривичних дела и проналажењу учинилаца, али са друге стране, зависи од резултата рада полиције. Осим тога, полиција предузима активности за јавног тужиоца, по његовом налогу или надзору, међутим резултате професионалног рада полиције, не оцењује онај „за кога раде“, већ надлежни старешина у полицији. Истине ради, требало би рећи и то да пракса отказивања послушности полиције јавном тужиоцу није непозната ни у боље уређеним системима.³⁶ Када је реч о односу тужилаштва и полиције постоје системи у којима се прибегава и радикалнијим решењима у циљу контроле тужилаштва над полицијом. У немалом броју земаља у Европи полиција или поједине врсте полиције се интегришу у тужилаштво и тако се обезбеђује потпуна контрола тужилаштва над полицијом.³⁷ Овлашћења тужилаштва над полицијом у тим случајевима испољавају се на различите начине.

У Шпанији постоје “органске” везе између тужилаштва и судске полиције која је одговорна тужилаштву за спровођење истрага, откривање и хапшење починилаца кривичних дела. У Белгији делови полиције су припојени канцеларији тужиоца тако да су те полицијске јединице практично део тужилаштва. При сваком тужилаштву у Италији постоји одељење полиције које је функционално потчињено старешини тужилаштва, а у Швајцарској тужилац је истовремено Директор полиције “јудициаире”.³⁸ Навођење упоредне праксе више него јасно упућује на закључак да руководећа функција јавног тужиоца у предистражном поступку ЗКП-у није могућа без измене суштине односа између јавног тужиоца и полиције, али и без измене других прописа који садрже норме о надлежностима органа са полицијским овлашћењима. Промена суштине односа јавног

³⁶J. Hodgson, *The Police, The Prosecutor and The Judge d Instruction, Judicial Supervision in France, Theory and Practice, British Journal of Criminology*, no. 41/2001, p. 342-361.

³⁷ У Великој Британији, неретко, могу да се чују аргументи против било каквог утицаја тужиоца на полицију. Филипс Краљевска Комисија (The Philips Royal Commission) је препоручила да тужилаштво не би требало да има надзорну улогу над полицијом, јер би у случају да врши надзор над полицијским активностима тужилац изгубио објективност у процени случаја Kuprianou, D. *Comparative Analysis of Prosecution Systems (Part II): The Role of Prosecution Services in Investigation and Prosecution Principles and Policies*, pag.2.

³⁸ Извор извештај Савета Европе из 2000 EUROPEAN COMMITTEE ON CRIME PROBLEMS (SDPC) SYNTHESIS OF REPLIES TO A QUESTIONNAIRE ON THE STATUS AND ROLE OF PUBLIC PROSECUTION,, који се налази на интернет адреси www.coe.int. Узгред, требало би казати и то да Извештај садржи и приказе другачијих односа тужилаштва и полиције. У тексту они нису анализирани, јер је намера била да се поткрепи теза да постоје бројни модели у којима тужилаштво остварује потпуну хијерархију над полицијом.

тужиоца према полицији морала би да укључи припајање појединих делова полиције јавном тужилаштву или увођење у систем истражитеља, као службеног лица јавног тужилаштва са неким полицијским овлашћењима. У погледу преосталих делова полиције који су овлашћени на самостално предузимање мера и радње у предистражном поступку (члан 286.) или на предузимање доказних радњи (члан 287.) јавни тужилац би морао да има неку врсту дисциплинске власти и кадровског утицаја када је реч о постављењима или напредовањима у служби. Дакле, наведеним променама у ЗКП-у из 2011.године довело би до постављања јавног тужиоца за организовани криминал на функцију старешине одређеном броју полицијских службеника који би имали одређена полицијска овлашћења и обављали послове које и сада обављау у поступку за кривична дела организованог криминала, с тим што би старешина у самом поступку и особа којој би одговарали дисциплински и од које би једино примали наређења био јавни тужилац за организовани криминал.

Јачом сарадњом Министарства унутрашњих послова и посебног одељења Јавног тужилаштва за организовани криминал, постиже се мања стопа корупције и већа ефективност. Имплементацијом одређеног броја полицијских службеника у јавно тужилаштво за организовани криминал, постигла би се још већа ефективност у поступку за кривична дела организованог криминала. Смањење бирократије довело би до много бољих резултата, исто тако начин руковођења применом система једностарешинства, где би тужилац уједно био и старешина полицијским службеницима који учествују у расветљавању и вођењу поступка за кривична дела организованог криминала омогућио би већи и шири увид јавног тужиоца на оно што је учињено, док би у исто време у многоме био смањен утицај старешина полицијских службеника. Увид у дисциплинску одговорност и одлучивање о истој имао би само јавни тужилац, који би уједно био и надређени полицијским службеницима који учествују у поступку.³⁹

³⁹Т. Лукић, Информације (обавештења) у служби безбедности као доказ у кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1/2011, стр. 291-292.

3. Суд

3.1. Посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал

За поступање у предметима кривичних дела из члана 3. овог закона надлежан је Виши суд у Београду, као првостепени, за територију Републике Србије. Надлежност из става 1. овог члана врши Посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал (у даљем тексту: Посебно одељење Вишег суда за организовани криминал). Радом Посебног одељења Вишег суда за организовани криминал руководи председник овог одељења. Председника Посебног одељења Вишег суда за организовани криминал поставља председник Вишег суда у Београду из реда судија распоређених на рад у то одељење, на време од четири године. Председник Посебног одељења Вишег суда за организовани криминал мора имати најмање десет година професионалног искуства у области кривичног права. Судије у Посебно одељење Вишег суда за организовани криминал распоређује председник Вишег суда у Београду, на време од шест година, уз њихову писмену сагласност. Судија Посебног одељења Вишег суда за организовани криминал мора имати најмање осам година професионалног искуства у области кривичног права. Изузетно од одредаба Закона о судијама, Високи савет судства може упутити судију из другог суда на рад у Посебно одељење Вишег суда за организовани криминал, на време од шест година, уз његову писмену сагласност. Судија који се упућује мора испуњавати услове из става 5. овог члана. Приликом распоређивања, односно упућивања у Посебно одељење Вишег суда за организовани криминал, предност имају судије које поседују потребна стручна знања и искуство из области борбе против организованог криминала и корупције. Председник Вишег суда у Београду ближе уређује рад Посебног одељења Вишег суда за организовани криминал.

3.2. Посебно одељење Апелационог суда за организовани криминал

За одлучивање у другом степену у предметима кривичних дела организованог криминала надлежан је Апелациони суд у Београду, за територију Републике Србије, а коју надлежност врши посебно одељење Апелационог суда у Београду за организовани криминал. Радом посебног одељења Апелационог суда за организовани криминал руководи председник тог одељења. Председника овог одељења поставља председник

Апелационог суда у Београду из реда судија распоређених на рад у то одељење, на време од четири године. Он мора имати најмање 12 година професионалног искуства у области кривичног права. Судије у Посебно одељење Апелационог суда за организовани криминал распоређује председник Апелационог суда у Београду, на време од шест година, уз њихову писмену сагласност.

Судија Посебног одељења Апелационог суда за организовани криминал мора имати најмање десет година професионалног искуства у области кривичног права. Изузетно од одредаба Закона о судијама, Високи савет судства може упутити судију из другог суда на рад у посебно одељење Апелационог суда за организовани криминал, на време од шест година, уз његову писмену сагласност. Судија који се упућује мора испуњавати услове из става 5. овог члана.⁴⁰ Приликом распоређивања, односно упућивања у посебно одељење Апелационог суда за организовани криминал, предност имају судије које поседују потребна стручна знања и искуство из области борбе против организованог криминала и корупције. Председник Апелационог суда у Београду ближе уређује рад овог одељења.

3.3. Институције за извршење судских санкција

Притвор одређен у кривичном поступку за кривична дела организованог криминала издржава се у Посебној притворској јединици Окружног затвора у Београду. Министар надлежан за правосуђе ближе уређује организацију, рад и поступање са притвореницима у Посебној притворској јединици.

Формирање посебних државних институција за процесуирање целог поступка за кривична дела организованог криминала представља основ у борби против организованог криминала, али и темељ на који се касније надограђују и имплементирају правни институти и процесне карактеристике, које се примењују од стране поменутих органа у поступку за кривична дела организованог криминала и представљају једну складну и функционалну целину која служи владавини права у Републици Србији. Регулисање

⁴⁰ Закон о судијама, пре доношења решења о упућивању судије, Високи савет судства ће прибавити мишљење седнице свих судија суда у који је судија изабран и суда у који се упућује.

извршења затворских казни за ова кривична дела уобличено је у посебном правном акту, Закону о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала.⁴¹

IV ПРОАКТИВНА ИСТРАГА

Само проактивном истрагом и јаком везом полиције и тужилаштва као и осталих државних органа могу се постићи жељени резултати у борби против организованог криминала, наиме проактивна истрага представља једну од специфичности поступка за кривична дела организованог криминала. Као и у редовном кривичном поступку, тако и у поступку за кривична дела организованог криминала, водећи орган у истрази јесте јавно тужилаштво.

Јавни тужилац посебног одељења за организовани криминал јесте тај који одређује које радње полиција треба преузети и на који начин спровести, управља истрагом и у сарадњи са полицијом управља у ком смеру ће истрага ићи, наиме који је смер којом истрага мора ићи не би ли резултирала стицањем материјалних и нематеријалних доказа који би доказали кривицу осумњичених чланова организоване криминалне групе која је вршила кривична дела на територији Републике Србије. Поред примене редовних мера и радњи у истрази тачније мера и радњи које су своју примену нашле у редовном кривичном поступку (увиђај, саслушање осумњиченог, задржавање до 48 сати, привремено одузимање предмета) неопходна је примена посебних доказних радњи, односно посебних истражних техника, које се углавном примењују у доказивању кривичних дела организованог криминала, јер је то некада једино целисходно и учинковито за ову врсту криминала.

Проактивна истрага омогућава и превентивно деловање јер се применом посебних доказних радњи ради на доказивању кривичних дела како би се дошло до самих организатора криминалних послова и самим тим се прекинуо „канал“, а не само привремено угасио ток криминалног деловања. Полиција у примени посебних доказних радњи има строгу контролу од стране посебног одељења јавног тужилаштва за организовани криминал али и сарадњу са истим. Примена свих посебних доказних радњи базирана је на предлогу полиције, а заснива се на чл. 161 ЗКП-а, којим је регулисано да се ове доказне радње могу применити искључиво према лицу које је извршило таксативно

⁴¹Сл. гласник РС, бр. 72/2009 и 101/2010

набројана кривична дела у чл. 162 и за које постоје основи сумње да је то дело извршило, а на други начин се не могу прикупити докази за његово кривично гоњење или то може бити отежано. На предлог полиције, обично линије рада надлежне за борбу против организованог криминала СБПОК-а и других служби предвиђених систематизацијом Министарства унутрашњих послова у оквиру Управе криминалистичке полиције, специјално тужилаштво за организовани криминал одобрава примену одређене посебне доказне радње, као и период извештавања тужилаштва о томе шта је урађено поводом примене посебне доказне радње, у складу са законским оквирима који овај вид доказних радњи строго контролишу јер управо они задиру дубоко у људска права, како не би дошло до злоупотребе у примени посебних доказних радњи.

Из свега раније наведеног проактивна истрага је апсолутно неопходна. Такође је и пожељно да се вођењем поступка за кривична дела организованог криминала, тачније на једном делу односно једној орг. криминалној групи, ради један јавни тужилац, који ће од почетка до краја поступка имати увид у то шта је урађено, на кој начин и у ком правцу је текла истрага и шта се може урадити како би се дошло до најбољих резултата и прикупити што више доказа.

1. Примена посебних доказних радњи у поступку за кривична дела организованог криминала

За доказивање кривичних дела у кривичном поступку примењују се две врсте доказних средстава.⁴² Прву групу чине класична доказна средства, као што су: увиђај, вештачење, реконструкција, претресање, привремено одузимање предмета, саслушање окривљеног, испитивање сведока и друго. Ова доказна средства се свакодневно користе у поступању државних органа након пријављивања извршења кривичног дела. Друга категорија доказивања односи се на примену посебних доказних радњи или специјалних истражних техника, како је наведено у Конвенцији против транснационалног организованог криминалитета, усвојеној у Палерму 2000. године. Ове доказне радње подразумевају посебну кривичнопроцесну процедуру, а примењују се само изузетно, због чињенице да се њиховом применом понекад задира у приватност људи и на одређени

⁴²З. Скакавац, Т. Скакавац, Кривичнопроцесна регулација посебних доказних радњи у РС и њихова примена у савременој пракси, *Civitas*, бр. 7/2017, стр.37.

начин нарушавају људска права и слободе. Управо је организовани криминалитет био мотив и непосредан повод да међународна заједница иницира и установи неопходну примену специјалних истражних техника ради спречавања, односно доказивања ове врсте криминалитета у пракси.

Класичне радње доказивања већ одавно нису ни довољне ни адекватне у супротстављању најтежим видовима криминалитета. Ако се има у виду да је у последњих двадесетак година дошло до ескалације организованог криминалитета, како у свету, тако и на просторима бивше Југославије, онда је и логично што је уследило и конкретније реаговање међународне заједнице за изналагањем адекватнијих правних стандарда који би били насупрот овој изузетно опасној друштвеној појави. Суочене са изазовима организованог криминала, са његовом огромном друштвеном опасношћу и специфичностима у односу на „обични“ криминал, савремене државе и међународна заједница у последње време доносе посебне материјалноправне, организационе и процесне прописе за његово спречавање, откривање, доказивање и сузбијање. Тим се прописима установљавају посебни органи за борбу против организованог криминала, са ширим овлашћењима пре кривичног поступка и у кривичном поступку него што их иначе имају органи кривичног гоњења. То претпоставља битна одступања од устаљених и до сада општеприхваћених начела кривичног материјалног и процесног права и ставова о кривичној одговорности и кажњивости учинилаца кривичних дела. Међународна заједница је, поред регулативе на националном нивоу, настојала да и формално легализује примену посебних, специјалних истражних техника које би се користиле у супротстављању најтежим облицима превасходно организованог криминала. Дотад није било уобичајено да се међународна правна акта користе у решавању конкретних доказних питања везаних за посебне технике прикупљања и обезбеђивања доказа. Развој и природа најтежих облика криминалитета утицали су, међутим, да се ова питања решавају и на међународноправном нивоу јер је, према проблемима у пракси, схваћено да се на други начин ни не може водити успешна борба против њих.⁴³

Посебне доказне радње се, дакле, примењују само у односу на нека кривична дела којасу, с једне стране, веома тешка тј. озбиљна како у фактичком погледу, собзиром на последице које узрокују у једном општем животном смислу, тако и у кривичноправном

⁴³М. Милошевић, *Организовани криминал*, Службени лист Србије, Београд, 2003, стр. 10.

погледу, с обзиром на казну која је за њих прописана. Са друге стране, таква дела се захваљујући неким њиховим феноменолошким карактеристикама, те психолошким и другим особинама њихових учинилаца веома тешко откривају, разјашњавају и доказују коришћењем уобичајених тј. редовних доказних метода. Коришћење посебних доказних радњи или специјалних истражних техника је нарочито значајно код сложених криминалних операција, као штосу „прање“ новца, коруптивни и други финансијски деликти и када се делујеу спрези са одређеним пословним субјектима, првенствено банкама идругим финансијским организацијама. Поред набројаних случајева и други облици организованог криминалитета, попут трговине наркотицима, људима, кријумчарења возила, цигарета, оружја и слично захтевају примену оваквих мера. Ако се узме у обзир чињеница да је криминал, посебно организовани, транснационални, у експанзији, да су криминалне групе ибанде веома организоване, при чему у вршењу кривичних дела користенајсавременија техничка средства и опрему, онда је сасвим јасно да је примена новијих метода откривања и доказивања постала сушта потребасваке државе ако жели да избори са овим друштвеним злом. Због тога јеу свету општеприхваћено схватање и становиште да је примена ових метода и мера од стране држава неминовна и оправдана, јер су опасности од организованог криминала све више застрашујуће.⁴⁴

1.1. Однос посебних доказних радњи и људских права

Одредница специјалне истражне технике актуелна је у новије време, а садржана је и у Конвенцији Уједињених нација против транснационалног организованог криминалитета. Радње и мере обухваћене овим појмом прихватиле су многе земље и пре доношења поменуте конвенције, док су друге ове методе уградиле у своје национално законодавство под различитим називима тек након доношења тј. ратификације овог документа. Значајно је истаћи да је Конвенција, као један битан међународни акт, послужила као основ државама да у своје законодавство уграде специјалне истражне технике у циљу ефикасног супротстављања свим видовима криминалитета, а нарочито организованом криминалитету.

⁴⁴Ж. Нинчић, Прикривене операције у функцији сузбијања организованог криминала, *Војно дело*, бр. 2/2019, стр. 86-88.

Специјалне истражне технике, између осталог, обухватају и коришћење посебних средстава, као и радње и мере, што им даје посебну оперативну димензију. Није од неког посебног значаја како ће се методе специјалних истражних техника звати, односно који ће се термини користити у појединим националним законодавствима. Битно је да оне буду процесно регулисане и да се њиховим коришћењем могу обезбедити докази, нарочито код оних кривичних дела код којих је тешко или немогуће на други начин обезбедити ваљане доказе.⁴⁵

Иначе, специјалне истражне технике се препознају под различитим називима, зависно од држава које су их уградиле у сопствено законодавство. Тако, на пример, у Републици Србији носе назив посебне доказне радње, у Републици Српској посебне истражне радње, а у Црној Гори, као и у Конвенцији, специјалне истражне технике. Први међународни документ који је предвидео примену једне такве мере јесте Конвенција УН против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци из 1988. године – Бечка конвенција.⁴⁶ У члану 11 ове конвенције, први пут је предвиђена примена неке од посебних истражних доказних радњи и то мера контролисане испоруке на међународном нивоу. Даљи корак на овом плану учинила је Конвенција УН против транснационалног организованог криминала из 2000. године као један од најважнијих међународних докумената који третира проблематику организованог криминалитета. Конвенција је указала на неопходност примене посебних истражних радњи када је у питању организовани криминалитет, а у члану 20, под називом Специјалне истражне технике, прецизирала је да државе потписнице треба да предузму неопходне мере како би надлежним органима на својој територији омогућиле спровођење контролисане испоруке и других специјалних истражних техника, као што су електронско праћење или други облици надзора и тајне операције у циљу ефикасне борбе против организованог криминалитета.

У овом контексту треба споменути и састанак председника седам најразвијенијих земаља света који је одржан у Русији 1996. године и на ком је утврђено Четрдесет препорука за унапређивањесузбијања међународног организованог криминалитета.

⁴⁵J. Ћирић, Држава и организовани криминал, *Социолошки преглед*, бр. 3/2005, стр. 265-267.

⁴⁶Бечка конвенција о међународној продаји робе усвојена је на Конференцији Уједињених нација у Бечу 11. априла 1980. године након вишегодишњег рада у оквиру УНЦИТРАЛ-а. Ступила је на снагу 1988. године након што ју је ратификовало једанаест земаља, укључујући и Југославију која је то учинила 27. марта 1985. године.

Значајан допринос, у овом смислу, дат је и Резолуцијом Друге секције XVII конгреса Међународног удружења за кривично право из Пекинга 2004. године, а нарочито се истичу: „Тачка 3. Држава треба да обезбеди сва могућа средства за ефикасну истрагу, судско гоњење и доношење одлука у вези са корупцијом и сродним кривичним делима; 4. Закон треба да предвиди одговарајуће методе истраге и оне могу у најозбиљнијим случајевима обухватити и тајне истраге и прислушкивање разговора; 5. Државе треба да размотре могућност давања олакшица лицима која сарађују у истрази и судском гоњењу корупције и сродних кривичних дела, а за лица осумњичена за извршење кривичног дела олакшице могу да обухвате изузеће или ублажавање казне; 6. Државе треба да заштите сведоке у случајевима корупције, а лица која пријаве дело корупције треба да буду заштићена од негативних последица; 7. Тајност загарантована у банкама не треба да буде препрека за извршење истражних и привремених мера које су наређене од стране компетентног органа а које се односе на корупцију и сродна кривична дела у оквиру истраге унутар неке државе или као одговор на захтев за међународну законску помоћ; 8. Тајност пореских досијеа може бити укинута у истрагама озбиљних случајева корупције; 10. Имунитети, где су примењиви, не треба да спрече гоњење након истека службе прекршиоца закона; 11. У истрази, судском гоњењу и доношењу одлука везаним за корупцију и сродна кривична дела треба обезбедити адекватну заштиту, укључујући и судску контролу људских права, поготово права на приватност као и права на поштено суђење и права на одбрану.

Савет Европе охрабрује државе да примењују посебне истражне мере у оквирима законске процедуре у циљу реализације ефикасније борбе против организованог криминала и тешких кривичних дела, али се, пак, препоручује да се прави баланс у нивоима њихове примене наспрам гаранција основних права и слобода човека предвиђених у Европској конвенцији за људска права и кроз праксу Европског суда за људска права. У Конвенцији за превенцију тероризма Савета Европе, у преамбули, истиче се да у борби против тероризма треба да се води рачуна о демократским вредностима и фундаменталним правима и слободама човека. Комитет министара при Савету Европе донео је Препоруку бр. (2005) за примену специјалних истражних мера у односу на озбиљна кривична дела рачунајући и тероризам.

Сагласно овој препоруци, имплицира се употреба ових мера у рестриктивном смислу, уколико постоји основана сумња да је извршено озбиљно кривично дело од стране једног лица или групе. Ова препорука упућује на потребу посебног надзора у примени ових мера, као и гаранција за заштиту процедуралних права у току поступка наспрам примене доказа добијених специјалним истражним мерама. На овом плану је значајан и Састанак министара унутрашњих послова и високих званичника Југоисточне Европе, који је одржан на Брионима 23. септембра 2005. године, посвећен Регионалној стратегији о механизмима спречавања организованог и економског криминала. Израда такве стратегије је подржана кроз ЦАРПО пројекат Европске Комисије и Савета Европе који обухвата следеће сегменте: анализу криминала и кривичнообавештајни рад; финансијске истраге и одузимање имовинске користи; специјалне истражне технике/средства; заштиту сведока и сарадњу у кривичноправним стварима. Право на приватност прокламовано је Универзалном декларацијом о људским правима, коју је 10. децембра 1948. године усвојила Генерална скупштина Уједињених нација. Одредбом члана 12 ове декларације прописано је да нико не може бити изложен произвољном мешању у приватни живот, породицу, стан, преписку нити нападима на част и углед. Осим тога предвиђено је да свако има право на законску заштиту против оваквог мешања или напада. Према општеприхваћеном тумачењу међународних конвенција о људским правима, приватни живот обухвата: идентитет, интегритет, интиму, аутономију и сексуалност физичког лица, као и комуникацију са другим лицима. Према ст. 1 чл. 8 Европске конвенције о људским слободама и правима, „свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке“. Други став поменутог члана Конвенције садржи јасно изражен принцип пропорционалности: „Јавна власт се не меша у вршење овога права, осим ако је у складу са законом и ако је неопходна мера у интересу националне безбедности, јавне сигурности или економске добробити земље, спречавања нереда или извршавања кривичних дела, заштите здравља или морала или заштите права и слобода других у демократском друштву“.

Релевантно је напоменути да Европски суд за људска права⁴⁷ када разматра примену посебних доказних радњи или специјалних истражних техника (у складу са

⁴⁷Европски суд за људска права основан је 1959. године и своје седиште има у Стразбуру. Суду се могу обратити грађани земаља које су чланице Савета Европе и потписнице Европске конвенције о људским

члановима 6 и 8 Европске конвенције о људским правима и слободама) признаје да су ове мере потребне уколико се жели адекватно „ухватити у коштац“ са криминалом у свим његовим појавним облицима. Суд ради тога не забрањује тајну присмотру, телефонско прислушкивање, рачунарско претраживање личних и других података (растер претраге) и слично, али захтева да нарушавање приватности и степен тог нарушавања буду нужни и пропорционални, те да је њихово извршавање праћено процедуралним заштитама. Према томе, крајњи циљ ових мера јесте да се међународна заједница и државе чланице на ефикаснији начин супротставе савременим формама организованог криминалитета, водећи рачуна о томе да у што мањој мери угрожавају људска права и слободе.

У Републици Србији, кривичнопроцесна регулација посебних доказних радњи фактички је започета тек доношењем Законика о кривичном поступку 2001. године⁴⁸. До тада у кривичнопроцесном законодавству Србије нису била предвиђена никаква посебна процесна правила, а самим тим ни неке посебне методе откривања и доказивања кривичних дела из сфере организованог криминалитета. Треба напоменути да је још и Устав СФРЈ из 1974. године у члану 185 ст. 2 омогућавао предузимање одређених мера, односно одступање од начела неповредивости тајне писма и других средстава комуникације, ако је то било нужно ради вођења кривичног поступка или ради безбедности земље. Иако је у Србији озбиљан помак на овом плану учињен тек доношењем Законика о кривичном поступку из 2001. године, већ 2002. године изменама и допунама Законика о кривичном поступку⁴⁹ уведено је посебно поглавље под називом Посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала које садржи одредбе посвећене организованом криминалитету. Поред наведеног, у намери да се држава још ефикасније супротстави организованом криминалитету 2002. године донет је Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала⁵⁰ којим су такође предвиђена посебна правила у вези са овом проблематиком.⁵¹

правима, која представља међународни уговор који се непосредно примењује у свим државама које су је ратификовале, а за примарни циљ има очување основних људских права. Грађани се овом суду обраћају путем представки.

⁴⁸Службени лист СРЈ, бр. 70/2001.

⁴⁹Службени лист СРЈ, бр. 68/2002

⁵⁰Службени гласник РС, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004 – др. закон, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011 – др. закон, 101/2011 – др. закон, 32/2013, 94/2016

⁵¹Овај закон је у релативно кратком року у више наврата мењан, што такође потврђује одлучност државе Србије да кривичнопроцесну регулативу из ове области што више ускладиса међународним стандардима и да се ефикасније и организованије супротстави овој појави. Ово се посебно односило на примену неких

Према одредбама важећег Законика о кривичном поступку Републике Србије („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014), посебне доказне радње могу се одредити према лицу за које постоје основи сумње да је извршило неко од кривичних дела за која је посебним законом одређено поступање јавног тужилаштва посебне надлежности, као и за друга кривична дела предвиђена чланом 162 ЗКП-а, под условом да се на други начин не би могли прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано.⁵²

Изузетно, посебне доказне радње се могу одредити и према лицу за које постоје основи сумње да припрема неко од кривичних дела из чл. 162 став 1 ЗКП-а, а околности случаја указују да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити или доказати или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност. Веома је значајна процесна одредба која приликом одлучивања о одређивању и трајању посебних доказних радњи обавезује орган поступка да посебно цени да ли би се исти резултат могао постићи на начин којим се мање ограничавају права грађана.

савремених техничких средстава испецијалних истражних радњи и мера, као што су слушање телефонских разговора, контроладругих видова комуницирања, оптичко снимање, контролисана испорука и слично. Ради се, дакле, о савременијим, пре свега, полицијским методама које се примењују у разбијању организованих криминалних група и организација где је неопходна класична обавештајна тајна активност која подразумева, између осталог, и инфлтрирање полиције у мреже и структуре злочиначких организација и група.

⁵² Посебне доказне радње, према чл. 162 ЗКП-а, могу се одредити за следећа кривична дела:

- 1) за која је посебним законом одређено поступање јавног тужилаштва посебне надлежности;
- 2) тешко убиство, отмица, приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографју, изнуда, фалсифковање новца, прање новца, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, угрожавање независности, угрожавање територијалне целине, напад на уставно уређење, позивање насилну промену уставног уређења, диверзија, саботажа, шпијунажа, одавање државне тајне, изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпеливости, повреда територијалног суверенитета, удруживање ради противуставне делатности, припремање дела против уставног уређења и безбедности Србије, тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије, недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја, недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи, злоупотреба службеног положаја, трговина утицајем, примање мита, давање мита, трговина људима, узимање талаци и кривично дело из члана 98, ст. 3–5 Закона о тајности података;
- 3) спречавање и ометање доказивања (члан 336, став 1 Кривичног законика) ако је учињено у вези са кривичним делом из тач. 1 и 2 овог става.

Посебна доказна радња из члана 183 овог законика – прикривени иследник може се одредити само за кривично дело из става 1, тачка 1 овог члана. Под условима из овог законика посебна доказна радња из члана 166 – тајни напор комуникације може се одредити и за следећа кривична дела: неовлашћено искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права, оштећење рачунарских података и програма, рачунарска саботажа, рачунарска превара и неовлашћени приступ заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података.

Материјал прикупљен на основу посебних доказних радњи мора се употребити у одређеном законском року тј. ако јавни тужилац не покрене кривични поступак у року од шест месеци од дана када се упознао са таквим материјалом или ако изјави да га неће користити у поступку, односно да против осумњиченог неће захтевати вођење поступка, судија за претходни поступак ће донети решење о уништењу прикупљеног материјала. Услов да прикупљени материјал на такав начин има доказну снагу и да се на њему може заснивати судска одлука јесте да у спровођењу посебних доказних радњи није поступљено супротно процесним одредбама.

Уколико је предузимањем посебних доказних радњи прикупљен материјал о кривичном делу или учиниоцу који није био обухваћен одлуком о одређивању посебних доказних радњи, такав материјал се може користити у поступку само ако се односи на кривично дело из члана 162 Законика. Подаци о предлагању, одлучивању и спровођењу посебних доказних радњи представљају тајне податке.⁵³ Законик о кривичном поступку Републике Србије прописује следеће посебне доказне радње (специјалне истражне технике): 1) тајни надзоркомуникације; 2) тајно праћење и снимање; 3) симуловане послове; 4) рачунарско претраживање података; 5) контролисану испоруку и 6) прикривеног иследника.⁵⁴

1.2. Тајни надзор комуникације

Са обзиром на све развијенију технологију која и у нашој земљи прати светске трендове, све је теже ући у траг плановима криминалних организација. Једини начин доласка до планова за наредне акције организованих криминалних и терористичких организација јесте примена посебне доказне радње тајног надзора комуникације.

У складу са условима из члана 161, ст. 1 и 2 Законика о кривичном поступку, на образложени предлог јавног тужиоца суд може одредити надзор и снимање комуникације која се обавља путем телефона или других техничких средстава или надзор електронске или друге адресе осумњиченог и заплону писама и других пошиљки (чл. 166 ЗКП). Дакле, тајни надзор подразумева (прислушкивање) и снимање разговора који се воде на даљину. Тим радњама обухваћен је надзор и техничко снимање свих средстава за техничку

⁵³М. Бошковић, З. Скакавац, *Криминалистика*, ФЛВ, Нови Сад, 2016, стр. 130.

⁵⁴З. Скакавац, Т. Скакавац, *Кривичнопроцесна регулација посебних доказних радњи у РС и њихова примена у савременој пракси*, *Civitas*, бр. 7/2017, стр. 36-39.

комуникацију на даљину, а у техничком погледу надзор се односи на сва техничка средства у било ком облику (стационараном, мобилном, дигиталном, аналогном, тонском, сликовном) које корисници употребљавају, било преко поштанских, било преко других организација на које се протеже уставноправна и кривичноправна заштита.

Посебну доказну радњу из члана 166 Законика о кривичном поступку одређује судија за претходни поступак образложеном наредбом. Наредба мора да садржи расположиве податке о лицу према којем се тајни надзор комуникације одређује, законски назив кривичног дела, означање познатог телефонског броја или адресе осумњиченог, односно телефонског броја или адресе за које постоје основи сумње да их осумњичени користи, разлоге на којима се заснива сумња, начин спровођења, обим и трајање посебне доказне радње. Тајни надзор комуникације може трајати три месеца а, због важних разлога, може се продужити највише за три месеца. Ако је реч о кривичним делима из члана 162, став 1, тачка 1 Законика о кривичном поступку, тајни надзор се може изузетно продужити још највише два пута у трајању од по три месеца. Спровођење надзора се прекида чим престану разлози за његову примену (члан 167, ст. 1–3 ЗКП). Наредбу из члана 167, ст. 1 Законика о кривичном поступку извршава орган полиције, Безбедносно-информативне агенције или Војнобезбедносне агенције. О спровођењу тајног надзора комуникације сачињавају се дневни извештаји који се заједно са прикупљеним снимцима комуникације, писмима и другим пошлицама, које су упућене осумњиченом или које он шаље, достављају судији за претходни поступак и јавном тужиоцу на њихов захтев. Поштанска, телеграфска и друга предузећа, друштва и лица регистрована за преношење информација дужна су да органу из чл. 168, ст. 1 Законика о кривичном поступку омогуће спровођење надзора и снимања комуникације и да, уз потврду пријема, предају писма и друге пошлице (члан 168, ст. 1–2 ЗКП). Дакле, ЗКП прописује да су поштанска, телеграфска и друга предузећа, друштва и лица регистрована за преношење информација дужна да органима унутрашњих послова, Безбедносно-информативне агенције или Војнобезбедносне агенције омогуће извршење наведених мера. По завршетку тајног надзора комуникације, орган из чл. 168, став 1 Законика о кривичном поступку доставља судији за претходни поступак снимке комуникације, писма и друге пошлице и посебан извештај који садржи: време почетка и завршетка надзора, податке о службеном лицу које је надзор спровело, опис техничких средстава која су примењена, број и расположиве

податке о лицима обухваћеним надзором и оцену о сврсисходности и резултатима примене надзора.

1.3. Тајно праћење и снимање

Тајно праћење и снимање учинковито је и може дати резултате у случајевима када чланови организованих криминалних група користе одређени простор, превозна средства и локације за договор у вези извршења кривичних дела, а притом не комуницирају помоћу расположивих техничких средстава.

Под условима из чл. 161, ст. 1–2 Законика о кривичном поступку, на образложени предлог јавног тужиоца суд може одредити тајно праћење и снимање осумњиченог ради:

- 1) откривања контаката или комуникације осумњиченог на јавним местима и местима на којима је приступ ограничен или у просторијама, осим у стану;
- 2) лоцирања лица или ствари.

Места или просторије из члана 171, став 1, тачка 1 Законика о кривичном поступку, односно превозна средства других лица могу бити предмет тајног надзора и снимања само ако је вероватно да ће осумњичени ту бити присутан или да користи та превозна средства (чл. 171, ст. 1–2 ЗКП). Посебну доказну радњу из члана 171 Законика о кривичном поступку одређује судија за претходни поступак образложеном наредбом која садржи: податке о осумњиченом, законски назив кривичног дела, разлоге на којима се заснива сумња, означавање просторија, места или превозног средства, овлашћење за улазак и постављање техничких уређаја за снимање, начин спровођења и обим и трајање посебне доказне радње. Тајно праћење и снимање може трајати три месеца, а због важних разлога се може продужити највише за три месеца. Ако је реч о кривичним делима из члана 162, став 1, тачка 1 Законика о кривичном поступку тајно праћење и снимање се може изузетно продужити још највише два пута у трајању од по три месеца. Спровођење праћења и снимања се прекида чим престану разлози за његову примену (чл 171, ст. 1–3 ЗКП). Наредбу из члана 172, став 1 Законика о кривичном поступку извршава орган полиције, БИА или ВБА. О спровођењу тајног праћења и снимања сачињавају се дневни извештаји који се заједно са прикупљеним снимцима достављају судији за претходни поступак и јавном тужиоцу.

1.4. Симуловани послови

Приликом вршења кривичних дела која се обично заснивају на илегалној трговини као што је трговина наркотицима, оружјем, дуваном ова посебна доказна радња је начин да се дође до „трговаца“. Такође примена ове посебне доказне радње је врло ефикасна приликом доказивања кривичног дела „Примања мита“ из чл.367 КЗ-а.

Према условима из члана 161, ст. 1–2 ЗКП, на образложени предлог јавног тужиоца суд може одредити: 1) симуловану куповину, продају или пружање пословних услуга; 2) симуловано давање или примање мита (члан 174 ЗКП). Симуловани откуп (продаја, пружање услуга) састоји се од куповине предмета који је резултат кривичног дела или може да послужи за извршење кривичног дела, а куповину врши прикривени полицијски службеник или друго лице које је од стране полиције за то припремано. Симуловани посао је погодан да се открију кривична дела која се односе на трговину дрогом и другим психоактивним супстанцама, украденим уметничким делима, аутомобилима, оружјем, људима и слично.⁵⁵ Симуловано давање или примање мита, такође, подразумева делатност полицијског службеника или лица од стране полиције за то обученог (коме полиција даје инструкције за поступање) и овакав симуловани посао је погодан за откривање кривичних дела која се односе на корупцију. Нема кривичне одговорности за делатност полицијског службеника или другог лица за овакво деловање. Једина ствар о којој мора да се води рачуна да би се одговорност избегла јесте да лице које склапа симуловани посао може да изрази само намеру за тако нешто без додатног иницирања или, како то у Закону пише, подстрекавања да се посао склопи – прими мито, прода дрога и слично. Посебну доказну радњу из чл. 174 ЗКП одређује судија за претходни поступак образложеном наредбом (члан 175, став 1 ЗКП).

Наредба садржи податке о осумњиченом, законски назив кривичног дела, разлоге на којима се заснива сумња, начин спровођења, снимање, документовање, обим и трајање посебне доказне радње (члан 175, став 2 ЗКП). Наредбу извршава орган полиције, БИА или ВБА. О закључењу симулованих послова сачињавају се дневни извештаји, који се заједно са прикупљеним снимцима достављају судији за претходни поступак и јавном тужиоцу (члан 176, став 1 ЗКП). Закључење симулованих послова може трајати три

⁵⁵ Д. Маринковић, Н. Милић, Структура и динамика илегалних тржишта у спектру организованог криминала, *Безбедност*, бр. 2/2019, стр. 91-93.

месеца а због важних разлога се може продужити највише за три месеца. Ако је реч о кривичним делима из члана 162, став 1, тачка 1 ЗКП, закључење симулованих послова се може изузетно продужити још највише два пута у трајању од по три месеца. Закључење симулованих послова се прекида чим престану разлози за њихову примену (члан 175, став 3 ЗКП). По закључењу симулованих послова орган из члана 176, став 1 ЗКП доставља судији за претходни поступак целокупну документацију о предузетој посебној доказној радњи, видео, звучне или електронске записе и друге доказе и посебан извештај који садржи: време закључења симулованих послова, податке о лицу које је симуловане послове закључило, осим ако је то учинио прикривени иследник, опис техничких средстава која су примењена, број и расположиве податке о лицима укљученим у закључење симулованих послова. Судија за претходни поступак ће материјал и извештај доставити јавном тужиоцу (члан 177 ЗКП).

1.5. Рачунарско претраживање података

Рачунарско претраживање података грађана је савремена истражна радња којом се проверава база података јавних и других служби и то према одређеним контролним обележјима – карактеристикама (растерима) с циљем проналажења трагова или важних сазнања која би могла да доведу до извршиоца одређеног кривичног дела.

На образложени предлог јавног тужиоца, ако су испуњени услови из члана 161, ст. 1–2 ЗКП, суд може одредити рачунарско претраживање већ обрађених личних и других, с њима непосредно повезаних, података и њихово поређење са подацима који се односе на кривично дело и на осумњиченог да би се као могући осумњичени искључила лица у погледу којих не постоји вероватноћа да су повезана са кривичним делом (члан 178 ЗКП). Ову посебну доказну радњу одређује судија за претходни поступак образложеном наредбом која садржи податке о осумњиченом, законски назив кривичног дела, опис података које је потребно рачунарски претражити и обрадити, означавање државног органа који је дужан да спроведе претрагу тражених података, обим и време трајања посебнодоказне радње. Рачунарско претраживање података може трајати највише три месеца, а из важних разлога се може изузетно продужити још највише два пута у трајању од по три месеца. Спровођење рачунарског претраживања података се прекида чим престану разлози за његову примену (члан 179, ст. 1–3 ЗКП). Наредбу извршава орган

полиције, БИА, ВБА, царинске, порескеили друге службе или други државни орган, односно правно лице које наоснову закона врши јавна овлашћења, а који по завршетку рачунарског претраживања података доставља судији за претходни поступак извештај техничких средстава, податке о броју и идентитету обухваћених лица и резултатима примењеног рачунарског претраживања података. Судија за претходни поступак ће наведени извештај доставити јавном тужиоцу (члан 180, ст. 1–3 ЗКП). који садржи: податке о времену почетка и завршетка рачунарског претраживања података, податке који су претражени и обрађени, податке о службеном лицу које је спровело посебну доказну радњу, опис примењених техничких средстава, податке о броју и идентитету обухваћених лица и резултатима примењеног рачунарског претраживања података. Судија за претходни поступак ће наведени извештај доставити јавном тужиоцу (члан 180, ст. 1–3 ЗКП).

1.6. Контролисана испорука

Циљ примене контролисане испоруке јесте да се у оквиру територије Републике Србије, али и ван њених граница проникне у структуру организоване криминалне групе. Примену мера контролисане испоруке прате бројне друге доказне радње попут праћења и снимања, надзора над комуникацијом, учешћа прикривених иследника и слично. Које ће се доказне радње примењивати, зависи од средстава и начина слања.

Републички јавни тужилац, тужилац за организовани криминал или тужилац за ратне злочине, ако су испуњени услови из члана 161, ст. 1 и 2 Законика о кривичном поступку, може ради прикупљања доказа за поступак и откривања и хапшења осумњичених одредити контролисану испоруку. Овом мером се дозвољава да, уз знање и под надзором надлежних органа, незаконите или сумњиве пошиљке: 1) буду испоручене у оквиру територије Републике Србије; 2) уђу, пређу или изађу са територије Републике Србије. Јавни тужилац наредбом одређује начин спровођења контролисане испоруке (члан 181, ст. 1 и 2 ЗКП). Контролисану испоруку спроводе органи полиције и други државни органи које одреди јавни тужилац а спроводе је уз сагласност надлежних органа заинтересованих држава и на основу узајамности, у складу са потврђеним међународним уговорима којима се детаљније уређује њен садржај (члан 182, ст. 1 и 2 ЗКП). По извршењу контролисане испоруке органи полиције тј. другог државног органа достављају

јавном тужиоцу извештај који садржи: податке о времену почетка и завршетка контролисане испоруке, податке о службеном лицу које је спровело радњу, опис примењених техничких средстава, податке о броју и идентитету обухваћених лица и резултатима примењене контролисане испоруке (члан 182, став 3 ЗКП). Контролисана испорука, дакле, онако како је прописана у нашем законодавству, примењује се само у случају испољавања кривичних дела са елементом иностраности, односно ако се конкретна незаконита или сумњива пошиљка коју треба надзирати реализује најмање из једне државе у другу. Смисао ове мере јесте да омогући сагледавање свих лица умешаних у одређену незакониту делатност, пре свих, организатора и налогодавца, што се постиже тајним надзором, праћењем и контролом објекта транспорта, као и особа које у њему непосредно узимају учешће, независно од тога да ли се испорука одвија у једној земљи или више њих.

Контролисана испорука или надзирани превоз вид је посебних доказних радњи која се највише и најчешће користи при сузбијању организованих илегалних транспорта дрога, као и при другим врстама кријумчарења чији је промет забрање или ограничен. Овај начин деловања надлежних органа им омогућава увид у активности извршилаца противзаконитих дела, које често могу бити и ван граница Републике Србије. Велику помоћ у оквиру ових радњи надлежним органима дају сарадници и прикривени иследници, који свој посао обављају директним контактом са припадницима криминалних група. Тајна аудио и видео снимања, као и друге мере јесу основ за примену доказне радње контролисане испоруке, чиме је могуће открити не само чланове ових група, већ и саме организаторе.⁵⁶

1.7. Прикривени иследник

Прикривени иследник представља специфичан метод инфлтрације у криминалну средину са циљем откривања и доказивања кривичних дела, али и обезбеђења информација о структури, члановима, њиховим улогама и уопште криминалној делатности, пре свега организованих криминалних и терористичких група. Иако је законско регулисање овог метода као доказне радње новијег датума, треба нагласити да је

⁵⁶ Д. Маринковић, *Криминалистичке истраге наркокриминала* – скрипта, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2019, стр. 1.

реч о истражној техници која се у неформалном облику примењује већ дуго превасходно у пракси обавештајно-безбедносних служби, а затим и у практичној полицијско-криминалистичкој делатности. Ако су испуњени услови из члана 161, ст. 1 и 2 Законика о кривичном поступку, на образложени предлог јавног тужиоца суд може одредити ангажовање прикривеног иследника ако се коришћењем других посебних доказних радњи не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано (чл. 183 ЗКП).

Посебну доказну радњу из члана 183 ЗКП одређује судија за претходни поступак образложеном наредбом. Наредба садржи податке о лицима и групи према којима се примењује, опис могућих кривичнихдела, начин, обим, место и трајање посебне доказне радње. У наредби може бити одређено да прикривени иследник може употребити техничка средства за снимање разговора, односно средства за фотографсањеили тонско, оптичко или електронско снимање. Ангажовање прикривеногиследника траје колико је потребно да се прикупе докази, а најдуже годину дана.

На образложен предлог јавног тужиоца судија за претходни поступак може продужити трајање посебне доказне радње за најдуже шестмесеци. Ангажовање прикривеног иследника се прекида чим престану разлози за његову примену (члан 184, ст. 1–3 ЗКП). Прикривеног иследника под псеудонимом или шифром одређује министар надлежан за унутрашње послове, директор Безбедносно-информативне агенције или директор Војнобезбедносне агенције, односно лице које они овласте. Прикривени иследник је, по правилу, овлашћено службено лице органа унутрашњих послова, Безбедносно-информативне агенције или Војнобезбедносне агенције, а ако то захтевају посебне околности случаја и друго лице које може бити и страни држављанин. Ради заштите идентитета прикривеног иследника, надлежни органи могу изменити податке у базама података и издати личне исправе са измењеним подацима. Ови подаци представљају службену тајну. Забрањено је и кажњиво да прикривени иследник подстрекава на извршење кривичног дела (члан 185, ст. 1–4 ЗКП). Прикривени иследник у току ангажовања подноси периодичне извештаје свом непосредном старешини. Извештаји се изузетно неће подносити ако би то угрозило безбедност прикривеног иследника или других лица.⁵⁷

⁵⁷ В. Делибашић, Прикривени иследник, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 21/2016, стр. 83-86.

По завршетку ангажовања прикривеног иследника, старешина доставља судији за претходни поступак фотографије, оптичке, тонске или електронске снимке, прикупљену документацију и све прибављене доказе и извештај који садржи: време почетка и завршетка ангажовања прикривеног иследника; шифру или псеудоним прикривеног иследника; опис примењених поступака и техничких средстава; податке о броју и идентитету лица обухваћених посебном доказном радњом и опис постигнутих резултата. Судија за претходни поступак ће материјал и извештај доставити јавном тужиоцу (члан 186, ст. 1–3 ЗКП). Прикривени иследник се под шифром или псеудонимом може изузетно испитати у кривичном поступку као сведок. Испитивање ће се обавити тако да се странкама и браниоцу окривљеног не открије истоветност прикривеног иследника. Судска одлука се не може заснивати само на исказу прикривеног иследника (члан 187, ст. 1–3 ЗКП).

Важно је напоменути да прикривени иследник током ангажовања не сме да изврши кривично дело нити да подстрекава на извршење кривичног дела, јер ће за такве радње бити кривично одговоран. Мора у потпуности поштовати законску процедуру, јер ће и због најмањих процедуралних грешака његово ангажовање бити неупотребљиво у фази доказивања криминалних радњи. Такође, мора водити рачуна да не буде откривен, јер му може бити угрожена безбедност.

V СПОРАЗУМИ СА ЈАВНИМ ТУЖИЛАШТВОМ

Циљ увођења споразума са јавним тужиоцем у наш систем кривичног и кривично-процесног права свакако није био – у доказивању. Нема спора о томе да је циљ увођења овог института у наш правни поредак управо решавање спорног питања о постојању одређеног кривичног дела и кривици одређеног лица за то кривично дело – без доказивања, што омогућава уштеду буџета и других државних ресурса с тим у вези. Дакле, управо да би се избегло доказивање уводи се институт споразума, нагодбе државе са учиниоцем кривичног дела. Ако је циљ увођена једног правног института да се избегне доказивање кривичног дела, појединачни правни акт који произилази из тог института не може имати доказну сврху, односно не може бити доказ о том кривичном делу, односно његовим обележјима, па се као доказ не може користити нити у другом кривичном поступку у коме се суди за кривично дело из истог кривично-правног догађаја.

Самим тим овај институт није у потпуности целисходан у поступку за кривична дела организованог криминала. Овај вид криминала резултује великом капиталу који из њега произилази, тако да може доћи до давања митаодређеним лицима како би део или целокупну одговорност преузели на себе и тиме онемогућили даље доказивање у поступку за кривична дела организованог криминала.

Споразуми са јавним тужиоцем обухватају три облика и то: споразум о признању кривичног дела, споразум о сведочењу окривљеног и споразум о сведочењу осуђеног. Значајно је напоменути да други и трећи од наведених споразума не може потписати организатор криминалне групе, чиме законодавац лимитира да према починиоцима најтежих кривичних дела буде изречена кривична санкција којом би се то лице неадекватно казнило за почињено кривично дело.

1. Споразум о признању кривичног дела

Споразум о признању кривичног дела представља нагодбу која је заснована на сагласности воље јавног тужиоца, с једне стране, и окривљеног и његовог браниоца, с друге стране, којим окривљени свесно и добровољно у потпуности признаје једно или више кривичних дела која се терети кривичном пријавом, наредбом за спровођење истраге, или оптужним актом, и са јавним тужиоцем се саглашава о врсти и висини казне, односно другим кривичним санкцијама, о одустајању јавног тужиоца од кривичног гоњења за кривична дела која нису обухваћена споразумом о признању кривице, о трошковима кривичног поступка и о имовинскоправном захтеву, као и о одрицању странака и браниоца од права на жалбу против одлуке суда донесене на основу споразума о признању кривице, када је суд у потпуности прихватио споразум. Споразум о признању може бити закључен до потврђивања оптужнице – *пред судијом за претходни поступак* и након потврђивања оптужнице – *пред председником већа*. Поступак за закључење споразума о признању кривичног дела састоји се од следећих фаза⁵⁸:

Предлагање – Овлашћени субјекти за предлагање споразума су јавни тужилац, окривљени и његов бранилац, а исти и потписују споразум. Предлог се подноси у писменој форми и у њему се износе услови и разлози за закључење споразума.

⁵⁸Законик о кривичном поступку, *Сл. лист СРЈ*, бр. 70/2001 и *Сл. гласник РС*, бр. 58/2004

Преговарање – Након што друга страна прихвати предлог друге стране, отпочињу преговори, који за предмет обавезно имају признање окривљеног, које се односи на кривична дела за која се терети кривичном пријавом, наредбом за спровођење истраге или оптужним актом, и које мора бити дато добровољно без принуде или притиска, и које не може бити делимично, условљено или непотпуно, него аргументовано и усклађено са чињеничним описом догађаја из ког произилазе битна обележја бића кривичног дела, затим кривичну санкцију, трошкове кривичног поступка и одрицање од права на изјављивање жалбе на пресуду суду која буде донета на основу споразума о признању кривичног дела. Поред ових елемената, преговарање може да се односи и на одустанак јавног тужиоца за једно или више кривичних дела за које се окривљени терети, пристанак окривљеног на испуњење обавеза из члана 283. Законика о кривичном поступку (нпр. да накнади штету оштећеном, да уплати одређени новчани износ у хуманитарне сврхе итд.), као и и утврђивање обавеза окривљеног да врати имовинску корист стечену извршењем кривичног дела, односно да врати предмет кривичног дела

Закључење – Након што странке постигну сагласност о свим битним елементима споразума, сачињава се споразум о признању кривице, који потписују јавни тужилац, окривљени и његов бранилац. Уколико окривљени није оптужен, уз споразум ће бити приложен судији за претходни поступак и оптужни акт.

Поступак пред надлежним судом, уколико је споразум о признању кривичног дела закључен након подношења кривичне пријаве, или у фази истраге, односно пре подизања оптужнице, о њему одлучује судија за претходни поступак, а након подизања оптужнице, о њему одлучује председник већа пред којим треба да се држи главни претрес. За потписивање споразума о признању кривичног дела законодавац је прописао да окривљени мора имати браниоца.

Суд споразум може решењем одбацити, усвојити или одбити. Суд ће споразум о признању кривичног дела одбацити ако је ако не садржи све потребне податке и уколико на рочиште не дође окривљени који је уредно позван, а свој изостанак није оправдао. Суд споразум прихвата и оглашава окривљеног кривим уколико је окривљени свесно и добровољно признао извршење дела, да се одриче права на суђење, да постоје и други докази који нису у супротности са признањем окривљеног да је учинио кривично дело и да је предложена санкција у складу са законом. Такође, Закоником је утврђено у којим

случајевима суд може да одбије споразум. Суд о споразуму о признању кривичног дела одлучује на рочишту, а који је затворен за јавност. Ако окривљени сам не узме браниоца, поставиће му га надлежни орган по службеној дужности, најкасније, а тако постављени бранилац ће своју дужност вршити док решење којим се усваја споразум о признању кривичног дела не постане правноснажно, односно до доношења пресуда на основу закљученог споразума Против решења суда о одбијању споразума о признању кривице, жалбу у року од осам дана од дана када им је решење достављено, могу изјавити јавни тужилац, окривљени и његов бранилац. Против пресуде којом је прихваћен споразум, жалбу могу уложити сва лица којима се доставља одлука суда, а то су странке и бранилац и то бранилац.⁵⁹

Претходно наведено односи се на свако закључивање споразума о признању кривичног дела лица са јавним тужиоцем, у било ком стадијуму поступка. Важно је нагласити да је овај споразум једини које може закључити лице за које постоји неки вид сумње да је организатор криминалне групе. Уколико се осврнемо на чињеницу да у односу на наредна два споразума законодавац не даје ту могућност, о чему ће бити речи у наредне две главе, може се закључити да је у случају овог то допуштено из разлога што је одредбом закона регулисано, као што је наведено, да кривична санкција која је предложена мора бити у складу са кривичним или другим законом, те не постоји бојазан да лице које је организатор криминалне групе која је вршила најтежа кривична дела неће бити адекватно кажњено за учињено, као и да неће уживати одређене привилегије које би му могле бити понуђене уз потписивање споразума о сведочењу окривљеног или осуђеног лица.

2. Споразум о сведочењу окривљеног

За кривична дела организованог криминала значајан је институт споразума о сведочењу окривљеног. Одредбама ЗКП-а од чл. 320-326. регулисана је могућност одређеног лица да, под јасно утрђеним условима, након чега стиче статус окривљеног сарадника. Овај споразум у највећем броју случајева закључује се са тужилаштом посебне надлежности и то Тужилаштом за ратне злочине и Тужилаштом за

⁵⁹Б. Н. Лечић, Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2/2017, стр. 392-395.

организовани криминал. Услови под којима је могуће закључити га обухватају потпуно признање окривљеног о извршењу дела које му се ставља на терет, као и да је у могућности да својим исказом да допринесе откривању, спречавању или доказивању кривичног дела из делокруга једног од тужилаштва посебне надлежности. Овај споразум са јавним тужилашвом не може потписати лице за кога постоји основана сумња да је организатор криминалне групе. Као и код претходног споразума, уколико се сачињава један који за садржину има сведочење окривљеног, то лице мора имати ангажованог браниоца у датом моменту.

Законодавац је регулисао и садржај предметног споразума, начин одлучивања о њему, услове под којима суд може исти прихватити или одбити, али и начин испитивања окривљеног сарадника и везаност суда за одлуку о прихватању споразума.

Будући да се овај споразум везује за кривична дела организованог криминала, која уживају одређену специфичност у односу на друга дела, а највише по питању односа у овим групама, који се заснивају на хијерархијским принципима и чврстој повезаности њених чланова, сведочење једног од њих о криминалним делатностима од великог је значаја за борбу против организованог криминала.⁶⁰ Како је лице које стиче статус окривљеног сарадника пристало да сведочи у замену за одређене привилегије које му бивају обезбеђене на основу споразума који је потписан, орган тужилаштва има већу могућност при поткрепљивању доказа о извршеним кривичним делима, те постоји боља шанса за откривањем свих припадника криминалне групе којој ово лице припада, па и самог организатора.

Споразум о сведочењу окривљеног суд може ставити ван снаге уколико окривљени сарадник не испуни све оно што предметни споразум садржи или уколико јавни тужилац покрене поступак стављања ван снаге у случају да се покрене истрага против овог лица или се сазна за његову ранију осуђиваност, на основу чега оно не може уживати привилегије које су му споразумом дате, а све у складу са чл. 326 ЗКП-а.

⁶⁰М. Ђукић, Однос начела процесне економије и споразума о сведочењу, *Економски сигнали: пословни магазин*, бр. 2/2019, стр. 6.

3. Споразум о сведочењу осуђеног

Споразум о сведочењу осуђеног, слично као и споразум о сведочењу окривљеног, представља варијанту задобијања тзв. кооперативног сведока.⁶¹ У погледу осуђеног који склапа овај споразум, овде је (с обзиром на то да је реч о лицу које је већ правноснажно осуђено) више нагласак на његовом „сведочком“ статусу (без обзира на то што се овде и формално ради о учиниоцу кривичног дела), него када је у питању споразум те врсте са окривљеним, који се актуелно кривично гони, а у погледу којег, без обзира на то што је у потпуности признао кривично дело, формално важи и претпоставка невиности. Јавни тужилац и осуђени могу закључити споразум о сведочењу, ако је значај исказа осуђеног за откривање, доказивање или спречавање кривичних дела за које је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности претежнији од последица кривичног дела за које је осуђен (члан 327, став 1).

Лице које склопи овакав споразум с јавним тужиоцем назива се „осуђени сарадник“. Када је исказ осуђеног у довољној мери битан да би се могло прихватити да је његов значај претежнији од последица кривичног дела за које је осуђен, фактичко је питање које се решава у свако конкретном случају.

Сагласно решењу које је усвојено, споразум се може закључити и с лицима која су осуђена за друга кривична дела, а не само за кривична дела организованог криминала или ратних злочина. На тај начин је у великој мери проширен круг лица која могу добити статус осуђеног сарадника, а самим тим проширена је и могућност јавног тужиоца да прибави неопходан доказни материјал за гоњење учинилаца најтежих кривичних дела. У ствари, она лица која су учинила кривично дело организованог криминала или ратних злочина, по правилу, неће ни склапати ову врсту споразума, него ће склопити споразум о сведочењу окривљеног, тако да у пракси треба очекивати да ће се споразум о сведочењу осуђеног чешће склапати управо с лицима која су осуђена за друга кривична дела и у другим поступцима. Изузетак од овог правила биће случај када окривљени склопи споразум о признању кривичног дела, па на основу тог споразума буде правноснажно осуђен, а затим као осуђено лице склопи споразум с јавним тужиоцем о сведочењу.⁶²

⁶¹Законик о кривичном поступку, *Сл. лист СРЈ*, бр. 70/2001 и *Сл. гласник РС*, бр. 58/2004

⁶²Б. Бановић, В. Турањин, Споразум о сведочењу осуђеног у кривичном процесном законодавству Републике Србије, *Безбедност*, бр. 56/2014, стр. 81-84.

Иако се овде може поставити начелно питање да ли се исто лице може два пута „наградити“, односно два пута привилеговати, прво када склапа споразум о признању кривичног дела, када му се по правилу изриче блажа казна од оне коју би добио у редовном поступку, а затим и приликом склапања споразума о сведочењу осуђеног, кад се његово сведочење награђује умањењем казне или ослобођењем од казне, треба прихватити да је то могуће јер законик такву могућност не забрањује, односно не искључује. При томе треба имати у виду и да основ по коме се окривљени „награђује“ није исти. У првом случају, када се склапа споразум о признању кривичног дела, окривљени се „награђује“ јер се одриче права на суђење чиме се у доброј мери штеде финансијска средства државе, а истовремено се суду и тужилаштву омогућава да време које би утрошили на то суђење искористе за обављање других послова. С друге стране, када је реч о споразуму о сведочењу осуђеног, основ за привилеговање је у сведочењу осуђеног чиме он у значајној мери помажетужилаштву да брже и ефикасније реши конкретан предмет, па се у суштини „награђује“ помоћ коју осуђени пружа. Међутим, као и када је реч о осталим врстама споразума јавног тужиоца и окривљеног, споразум се не може закључити с лицем које је осуђено као организаторорганизоване криминалне групе. Овде законодавац свесно лимитира јавног тужиоца у избору, како би се избегле ситуације у којима би се најодговорнијим лицима, којасу организовала извршење најтежих кривичних дела, дала могућност да сведоче упоступцима против извршилаца на нижим нивоима организовања, чиме би се обесмислила природа овог института. Донекле би се могло приговорити оваквом решењу у ситуацији када је у питању лице које је организовало организовану криминалну групу за вршење, на пример, кривичних дела тешке крађе, а потребно је да сведочи противорганизоване криминалне групе која је вршила кривична дела тешког убиства.⁶³

Такође, за осуђеног сарадника не може бити предложено лице које је правноснажно осуђено на казну затвора од четрдесет година (члан 327, став 2). Иако би и ова лица могла својим исказом да помогну у поступцима који се воде против, на пример, опаснијихорганизованих криминалних група и за тежа кривична дела од оних за која су они осуђени, где би могло да се потражи оправдање да се и њима дозволи

⁶³Б. Бановић, В. Турањин, *op. cit.*, стр. 85-87.

могућност добијања статуса осуђеног сарадника, овакво законско решење је добро, јер бисупротно у доброј мери вређало, између осталог, и осећај правичности.

Приликом закључења споразума осуђени мора имати браниоца (члан 327, став3), и то од почетка преговора с јавним тужиоцем, па све до доношења одлуке судао споразуму (члан 74, тачка 8). Када се говори о неопходности присуства браниоцаприликом закључења споразума, потребно је нагласити да се споразум не можесматрати правним послом у коме учествују две равноправне стране и који сетемељи на доброј вери и на правно ваљаним и коректним принципима преговарањапотпомогнутим јасним процедурама. У његовој основи сеналази законски, институционални притисак на осуђеног да прихвати закључењеспоразума. Притисак произилази из самог института, тако да реч „добровољно“ којасе помиње у вези с њим има у суштини карактер флоскуле. То су разлози који упуној мери оправдавају неопходност обавезног присуства браниоца приликомзакључења споразума. С тим у вези треба рећи да се у тренутку када се преговарао споразуму, односно док се не покрене поступак за ублажавање казне, противосуђеног лица не води никакав поступак, тако да се у суштини и не ради о браниоцу, већ о адвокату који присуствује фази која претходи поступку за ублажавање казнеосуђеном. Имајући у виду да је предвиђена обавезна одбрана до доношењаодлуке суда о споразуму, то даље значи да након што је суд прихватио споразумо сведочењу осуђеног, он може остати без браниоца, односно може се догодитида осуђени у поступку за ублажавање казне учествује без браниоца, што свакако није добро. Из тог разлога било би боље да је прописана обавезна одбрана од почетка преговора с јавним тужиоцем о закључењу споразума о сведочењуосуђеног па све до одлуке суда у поступку за ублажавање казне.⁶⁴

Иначе, споразум о сведочењу се сачињава у писаном облику и подноси се суду до завршетка главног претреса. То значи да споразум мора бити склопљен и прихваћен од стране суда пре него што се заврши главни претрес у поступку у коме осуђени сарадник треба да сведочи. Овакво решење је логично јер осуђени сарадник мора свој исказ дати у првостепеном поступку. Могло би се поставити као спорно питање да ли овај споразум може да се поднесе и до завршетка главног претреса који се држи након што је првостепена пресуда укинута и предмет враћен на поновно одлучивање првостепеном

⁶⁴В. Делибашић, Споразум о сведочењу осуђеног, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 1/2015, стр. 56-58.

суду. Имајући у виду да се и у овој ситуацији држи главни претрес, треба прихватити став да је то могуће. С тим у вези, поставља се и питање да ли би овакав споразум могао да се склопи у поступцима који се воде на основу решења донетог на основу захтева за понављање поступка. Код одговора на ово питање треба правити разлику између понављања поступка из разлога прописаних чланом 473⁶⁵, када би било могуће да тужилац у поновљеном поступку користи осуђеног сарадника, од понављања кривичног поступка лицу осуђеном у одсуству, када су могуће две ситуације. Ако се у поступку који се понавља лицу осуђеном у одсуству, користи осуђени сарадник из потпуно другог поступка, нема сметњи да се користи овај институт. Међутим, уколико би се појавила потреба да се користи исказ лица које је осуђено у истом поступку као и лице коме се судило у одсуству, институт осуђеног сарадника не би се могао применити. Ово због тога што се у поновљеном поступку (само када се ради о понављању кривичног поступка лицу осуђеном у одсуству) саучесник окривљеног који је већ осуђен не може саслушавати, нити се може суочити са окривљеним (члан 481, став 2), већ се упознавање са садржином исказа осуђеног саучесника обавља тако што се изврши увид у записник о његовом саслушању, или председник већа укратко изнесе његову садржину или га прочита (члан 406, став 1, тачка 5 и члан 495, став 1).

⁶⁵Кривични поступак завршен правноснажном пресудом може се поновити само у корист окривљеног:

1) ако је пресуда заснована на лажној исправи или на лажном исказу сведока, вештака, стручног саветника, преводиоца, тумача или саокривљеног (члан 406. став 1. тачка 5);

2) ако је до пресуде дошло услед кривичног дела јавног тужиоца, судије, судије-поротника или лица које је предузимало доказне радње;

3) ако се изнесу нове чињенице или се поднесу нови докази који сами за себе или у вези са ранијим чињеницама или доказима могу довести до одбијања оптужбе или ослобођења од оптужбе или до осуде по блажем кривичном закону;

4) ако је за исто дело више пута суђен или ако је са више лица осуђен за исто дело које је могло учинити само једно лице или нека од њих;

5) ако се у случају осуде за продужено кривично дело или за друго кривично дело које по закону обухвата више истоврсних или више разноврсних радњи изнесу нове чињенице или поднесу нови докази који указују да није учинио радњу која је обухваћена делом из осуде, а постојање ових чињеница би довело до примене блажег закона или би битно утицало на одмеравање казне;

6) ако се изнесу нове чињенице или поднесу нови докази којих није било када је изрицана казна затвора или суд за њих није знао иако су постојали, а они би очигледно довели до блаже кривичне санкције;

7) ако се изнесу нове чињенице или поднесу нови докази да окривљеном није уредно достављен позив за претрес који је одржан у његовом одсуству (члан 449. став 3.).

Захтев за понављање поступка из разлога наведеног у ставу 1. тачки 6) овог члана може се поднети док казна затвора не буде извршена, а захтев за понављање из разлога наведеног у ставу 1. тачка 7) овог члана у року од шест месеци од доношења пресуде жалбеног суда.

VI ЗАШТИТА СВЕДОКА

Програм заштите се спроводи ако су учесници у кривичном поступку и блиска лица услед давања исказа или обавештења значајних за доказивање у кривичном поступку изложена опасности по живот, здравље, физички интегритет, слободу или имовину, а без тог исказа или обавештења било би знатно отежано или немогуће доказивање у кривичним поступцима за кривична дела⁶⁶:

- 1) против уставног уређења и безбедности;
- 2) против човечности и других добара заштићених међународним правом;
- 3) организованог криминала.

Државни органи и службена лица која обезбеђују и пружају заштиту учесника у кривичном поступку дужни су да спроводе поступак и поступају хитно. Подаци у вези са Програмом заштите су поверљиви и представљају службену тајну. Осим службених лица ове податке не могу саопштавати ни друга лица којима подаци постану доступни. Службено лице је дужно да друго лице обавести да ови подаци представљају тајну. Одлуку о укључењу, продужењу, обустави и престанку Програма заштите доноси Комисија за спровођење Програма заштите, која има три члана. Руководиоцу јединице за заштиту односно његовом заменику не може престати чланство у Комисији на сопствени захтев. О престанку својства члана Комисије или заменика одлучује старешина органа који је именовано члана Комисије или заменика. Стручне и административне послове за потребе Комисије обавља Јединица за заштиту.

Јединица за заштиту је специјализована организациона јединица Министарства унутрашњих послова која спроводи програм заштите и обавља друге послове у складу са овим законом. У спровођењу Програма заштите Јединица за заштиту обезбеђује заштићеном лицу и потребну економску, психолошку, социјалну и правну помоћ. Сви државни органи, организације и службе дужни су да пруже помоћ Јединици за заштиту и да на њен захтев изврше радње из своје надлежности потребне за спровођење Програма заштите. Министар унутрашњих послова доноси посебан акт о унутрашњој организацији и систематизацији радних места у Јединици за заштиту. Министар унутрашњих послова распоређује руководиоца Јединице за заштиту у складу са законом.

⁶⁶Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005

1. Програм заштите

У оквиру Програма заштите примењују се следеће мере:

- 1) физичка заштита личности и имовине;
- 2) промена пребивалишта или премештање у другу заводску установу;
- 3) прикривање идентитета и података о власништву;
- 4) промена идентитета.⁶⁷

У току спровођења Програма заштите може се применити једна или више мера с тим што се мера промене идентитета може применити само када се циљ Програма заштите не може остварити применом других мера. Мере физичке заштите личности и имовине, промене пребивалишта или премештања у другу заводску установу и прикривање идентитета и података о власништву могу се применити као хитне мере. Према заштићеном лицу које је лишено слободе Јединица за заштиту примењује ове мере у сарадњи са Министарством правде. Када се на други начин не могу применити мере јединица за заштиту у обављању послова из свог делокруга може прикрити идентитет својих припадника, као и податке о власништву над стварима којима се служи у примени одређене мере. Јединица за заштиту у току примене мера пружа економску и социјалну помоћ заштићеном лицу до тренутка његовог осамостаљења. Ова помоћ не може бити већа од износа који је неопходан за покривање животних трошкова и укључење заштићеног лица у нову друштвену средину.

Мера физичке заштите личности и имовине састоји се од спречавања противправног угрожавања живота, здравља, физичког интегритета, слободе или имовине заштићеног лица употребом физичко-техничких мера. Мера промене пребивалишта састоји се од привременог или трајног пресељења заштићеног лица из места пребивалишта или боравишта у место које одреди јединица за заштиту. Мера премештања у другу заводску установу састоји се од упућивања заштићеног лица које је лишено слободе из заводске установе у којој се налази у заводску установу коју одреди јединица за заштиту у договору са Министарством правде. Мера прикривања идентитета и података о власништву састоји се од израде и употребе личне исправе или исправе о власништву заштићеног лица у којој су привремено измењени изворни подаци. Ако Јединица за

⁶⁷О. Вулевић, Институт заштићеног сведока и његово функционисање у законодавству Републике Србије, *Безбедност*, бр. 3/2017, стр. 195.

заштиту не да сагласност за закључење правних послова, заштићено лице може одредити, уз сагласност јединице за заштиту, пуномоћника који ће у његово право име закључити ове послове. Мера промене идентитета састоји се од потпуне или делимичне измене личних података заштићеног лица. Уз ову меру може бити одређена и промена физичких карактеристика заштићеног лица. Промена идентитета може имати утицаја на права и обавезе заштићеног лица само у мери у којој је то неопходно ради спровођења Програма заштите и не утиче на обавезе заштићеног лица према трећим лицима. Након промене идентитета јединица за заштиту одобрава и надзире приступ изворним подацима о идентитету заштићеног лица.

Јединица за заштиту води рачуна и о свим статусним и другим правима и обавезама који су у вези са изворним идентитетом заштићеног лица. Ако је одређена мера промене идентитета, Јединица за заштиту позива заштићено лице да изврши своје доспеле обавезе према трећим лицима. Након извршења обавеза, надлежни орган, организација или служба на основу података које достави јединица за заштиту одмах издаје личну исправу или документ. Поступак издавања личне исправе или документа не разликује се од поступка издавања оригиналне личне исправе или документа. Подаци у личној исправу или документу не смеју бити идентични са подацима другог лица. Након издавања личне исправе или документа, надлежни орган Министарства унутрашњих послова на захтев Јединице за заштиту уноси у евиденцију о изворним подацима о заштићеном лицу примедбу да о свим питањима у вези са идентитетом мора бити обавештена јединица за заштиту. Евиденција надлежног органа Министарства унутрашњих послова водиће се на начин да се на основу података о изворном идентитету заштићеног лица не може утврдити његов измењени идентитет, а ако је у својству лица позвано пред суд поводом кривичног дела учињеног пре промене идентитета, заштићено лице учествује у кривичном поступку са изворним идентитетом. У другом поступку пред судом или државним органом у којем је неопходна употреба изворног идентитета, заштићено лице може учествовати само уз сагласност јединице за заштиту. Ако јединица за заштиту не да сагласност, заштићено лице врши своја права у поступку преко пуномоћника. Ако заштићено лице учини кривично дело након промене идентитета, јединица за заштиту обавештава надлежног јавног тужиоца и Комисију. Израда и употреба исправе и документа извршена у складу са овим законом у циљу примене мера прикривања идентитета и власништва и промене

идентитета заштићеног лица не представља кривично дело. Оригиначне исправе и документи заштићеног лица чувају се у Јединици за заштиту.

Заштита сведока, као једна од карактеристика поступка за кривична дела организованог криминала има двојаку функцију. Наиме, овом мером постижу се значајни резултати у погледу прикупљања доказа приликом сведочења осумњиченог или осуђеног члана организоване криминалне групе, који могу дати веома значајне информације у вези организације и делатности организоване криминалне групе. Поред значаја у погледу прикупљања доказа, заштита сведока јесте врло значајна мера у погледу заштите људских права, пре свега оног првог и најзначајнијег права, а то је право на живот, а након тога и свих осталих права, која лице сведочењем у поступку доводи у опасност, како свој интегритет тако и интегритет својих најближих чланова породице. Задатак државе у овом случају јесте заштита странке у поступку која својим сведочењем значајно доприноси самом поступку и предузимању даљих процесних радњи у поступку за кривична дела организованог криминала, те је стога на држави да обезбеди саму заштиту лица и чланова његове породице.⁶⁸

⁶⁸ О. Вулевић, *op. cit.*, стр. 200-202.

VII ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНЕ ПРОИСТЕКЛЕ ИЗ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Извршиоцима кривичних дела која спадају у тзв. имовински криминалитет основни мотив извршења је стицање противправне имовинске користи.⁶⁹ Међутим, у кривичном законодавству важи принцип да нико не може имати користи од извршења кривичног дела. У складу да тим, законом су прописани механизми за одузимање имовине која је стечена њиховим извршењем. Имовинска кривична дела треба разликовати од финансијског криминалитета. То су кривична дела која су усмерена против имовине, а њихов извршилац настоји да делом себи или другом лицу прибави корист или да неком проузрокује штету. Због тога се свако кривично дело које је усмерено против имовине (крађа, а и пореска кривична дела) сматра имовинским криминалитетом, док се под финансијским криминалитетом сматра криминалитет којим се онемогућава или угрожава функционисање финансијског система у јавном или у приватном сектору. Таква понашања угрожавају финансијску стабилност државе без обзира о којем је сектору реч. Нпр. неадекватни услови за развој привредне активности се негативно одражавају на инвестиције. Развијена привреда омогућава и прилив буџетских прихода, али и унапређење животног стандарда сваког становника. Исто тако кривична дела којима се угрожава фискални систем нарушавају функционисање привреде. Држава је некада нпр. принуђена да повећањем пореза или других дажбина попуњава буџетски дефицит. То се такође може негативно одразити на инвестиције.⁷⁰

Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела уређују се услови, поступак и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином физичких и правних лица проистеклом из кривичног дела. Поред осталих кривичних дела предвиђених законом о одузимању имовине једна категорија кривичних дела чија се имовина извршиоцима одузима у току и након завршеног поступка јесу дела организованог криминала у самом поступку за кривична дела организованог криминала.⁷¹

⁶⁹ Група аутора, *Одузимање имовине проистекле из кривичног дела, изазови и препоруке за унапређење поступка*, Правосудна академија, Београд, стр. 6.

⁷⁰ М. Ницевић, А. Р. Ивановић, *Организовани привредни криминалитет као фактор угрожавања економске безбедности, Економски изазови*, бр. 1/2012, стр. 95-97.

⁷¹ Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. 72/2009. 9 Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, *Сл. гласник РС*, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 45/2005, 61/2005 и 72/09.

Поменути закон у свом чл. 3 детаљно дефинише све појмове који су од значаја за поступак одузимања имовине проистекле из кривичног дела, а између осталог, имовину проистеклу из кривичног дела као имовину власника која је у очигледној несразмери са његовим законитим приходима. Оваква одредба оставља широки опсег тумачења, те би предлог законодавцу могао бити њена измена, а у контексту тога да она мора бити доведена у директну везу са кривичним делом власника одређене имовине како би се могла посматрати као таква. Поред тога, исти члан под одузимањем сматра и трајно и привремено одузимање, који су у каснијим члановима овог правног акта детаљније обрађени. Поред ова два појма дефинисани су и појам власника, окривљеног, оставиоца, трећег лица и правног следбеника.⁷² Последње измене овог закона донете су 2019. године, како би и он био у складу са последњим изменама и допунама Кривичног законика.

Органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином проистеклом из кривичног дела су јавни тужилац, суд, организациона јединица Министарства унутрашњих послова надлежна за финансијску истрагу и Дирекција за управљање одузетом имовином. Надлежност јавног тужиоца и суда у поступку одузимања имовине проистекле из кривичног дела одређује се према надлежности суда за кривично дело из кога потиче имовина.

Организациона јединица надлежна за финансијску истрагу је специјализована организациона јединица Министарства унутрашњих послова која открива имовину проистеклу из кривичног дела и врши друге послове, у складу са овим законом. У оквиру Јединице образује се Канцеларија за повраћај имовине која обрађује примљене и послате захтеве у оквиру међународне сарадње, за откривање и идентификовање имовине проистекле из кривичног дела, са циљем њеног привременог или трајног одузимања. Послове јединица врши по службеној дужности или по одлуци јавног тужиоца или суда. Државни и други органи, организације и јавне службе дужни су да без одлагања Јединици доставе тражене податке.

Дирекција за управљање одузетом имовином је орган у саставу Министарства правде, који обавља послове предвиђене овим законом. Послове из своје надлежности Дирекција врши по службеној дужности или по одлуци јавног тужиоца или суда. Државни

⁷²Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Сл. гласник РС*, бр. 32/2013, 94/2016 и 35/2019

и други органи, организације и јавне службе дужни су да без одлагања поступе по захтеву Дирекције, која:

- 1) управља привремено и трајно одузетом имовином проистеклом из кривичног дела, имовином привремено одузетом по наредби јавног тужиоца (члан 24.) предметима кривичног дела, имовинском користи прибављеном кривичним делом (чл. 91. и 92. Кривичног законика), имовином датом на име јемства у кривичном поступку и предметима привремено одузетим у кривичном поступку, као и имовином чије је располагање ограничено у складу са одлукама Уједињених нација и других међународних организација чији је Република Србија члан;
- 2) врши процену вредности одузете имовине проистекле из кривичног дела;
- 3) складишти, чува и продаје привремено одузету имовину проистеклу из кривичног дела и управља тако добијеним средствима у складу са законом;
- 4) води евиденције о имовини којом управља и о судским поступцима у којима је одлучивано о одузимању имовине проистекле из кривичног дела;
- 5) учествује у пружању међународне правне помоћи и управља имовином проистеклом из кривичног дела одузетом на основу одлуке иностраног органа;
- 6) учествује у обуци државних службеника у вези са одузимањем имовине проистекле из кривичног дела;
- 7) обавља друге послове у складу са законом.

Водећи се тиме да нико не може стећи противправну имовинску користи вршењем кривичних дела, правни институт одузимања имовине проистекле из вршења кривичног дела управо то гарантује. Процесно правни институт одузимања имовине проистекле из вршења кривичног дела, у овом случају кривичних дела организованог криминала, управо представља осигурање да ће велика количина имовине стечене криминалним радњама, бити враћена држави или појединцу од кога је против правно отуђена.

VIII ПОСТУПАК ЗА ДЕЛА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У ЗЕМЉАМА ОКРУЖЕЊА

Историјски гледано, Балкан је, с обзиром на свој географски положај, био поприште различитих сукоба и међусобних неслагања народа на његовој територији, али и великог утицаја спољашњих фактора. Све то допринело је честим променама уређења и статусним превирањима који су резултирали и јављањем различитих облика криминалитета. Нестабилност је појачана и распадом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, која је у свом саставу садржала и Републику Србију. За питање организованог криминала у оквиру њених граница битна су и законска решења појединих држава у њеном окружењу овог појма и карактеристика које га дефинишу.⁷³ Ово из разлога што је законодавна регулатива ових земаља умногоме слична или чак и иста, а с обзиром на транснационални карактер организованог криминала, поступак откривања и доказивања његовог постојања активно може бити убрзан заједничким напорима надлежних институција. У ту сврху, у наредним поглављима биће речи о дефинисању појма организованог криминала и поступка који обухвата његово сузбијање од стране Федерације Босне и Херцеговине, Републике Хрватске и Републике Црне Горе.

1. Федерација Босна и Херцеговина

Федерација Босна и Херцеговина бивша је чланица Социјалистичке Федеративне Републике Југославије у којој је велика етничка подела становништва, у којој су присутне верске и националне разлике, али исто тако присутан и организовани криминал који све ове баријере и разлике руши. Како у немалом броју случајева овај вид криминалитета поприма и међународни карактер, због својих битних обележја, неретко се дешава да се исти вид организованог криминала врши на територији две државе, па је битно обратити пажњу и на законску регулативу у земљама региона, којима и Федерација Босна и Херцеговина припада, с обзиром на њену физичку и организациону близину Републици Србији. За однос организованог криминалитета на подручјима обе државе везује се и термин транснационалног криминалитета, који се у свом основном облику односи на

⁷³И. Баришић, М. Талијан, Х. Бериша, Балкан – изазови, ризици и претње, *Војно дело*, бр. 2/2014, стр. 73-74.

вршење кривичних дела која би се могла убројати у организовани криминал, а за чије вршење припадници група користе територију више држава.⁷⁴

Најважнији правни извор, поред Кривичног закона и Закона о кривичном поступку Босне и Херцеговине, специфичан по регулисању материје у вези са организованим криминалом јесте Закон о сузбијању организованог криминала и корупције у Федерацији Босни и Херцеговини⁷⁵, који датира из 2014. године. Овим законом регулисана је организациона структура органа који су надлежни за поступање у предметима у вези са кривичним делима организованог криминала.

Тужилаштво ове државе чини и посебни део у коме раде посебни заменик федералног тужиоца, који руководи овим одсеком, али и тужиоци који су ту распоређени као самостални и независни у свом раду и одговорни су само федералном тужиоцу. Сви они дужни су током обављања својих надлежности да штите остваривање људских права и основних слобода свих грађана која су гарантована Уставом и другим правним актима. Надлежност овог посебног одсека регулисана је поменутиим законом и она се односи на истражне радње и окривања кривичних дела корупције, организованог и међународног криминала, као и учинилаца. Такође, у складу са чл. 9 води и рачуна о хитним истрагама и доказним радњама, али и мерама осигурања одузимања имовинске користи, у вези са којима се консултује са другим органима. Сваки полицијски сектор дужан је бити на располагању овом одсеку и пружити му помоћ и подршку, што се такође односи и на органе управе. За истрагу и откривање дела организованог криминала, овај правни акт уноси посебан појам, а то је давање статуса сарадника правосуђа. То може бити припадник организоване криминалне групе, који се може саслушати као сведок и помоћи у даљем току поступка.

Специфичност поступка за кривична дела организованог криминала одликује, поред утврђених органа посебне надлежности, могућност одређења посебних истражних радњи, које обухватају: надзор и техничко снимање телекомуникација, приступ компјутерским системима, надзор и техничко снимање просторија, тајно праћење и снимање, коришћење прикривених истражитеља, надзор превоза и испоруке и симуловану

⁷⁴М. Лакићевић, Транснационални организовани криминал и државна безбедност, *Војно дело*, бр. 7/2018, стр. 103-104.

⁷⁵ *Сл. новине Федерације БиХ*, бр. 59/14

куповину. Ове посебне доказне радње регулисане су у чл. 116 ст. 2 Закона о кривичном поступку.⁷⁶

Водећу функцију у поступку за кривична дела организованог криминала има посебни део тужилаштва који је надлежан за спровођење истражних радњи, откривање и гоњење учинилаца за које постоји сумња да су извршили кривично дело из чл. 250 Кривичног закона Босне и Херцеговине⁷⁷. Водећи поступак, надлежни тужилац ради заједно са органом полиције на откривању и процесуирању организатора и чланова криминалне групе, а користећи се поменутиим истражним радњама, како би се могли остварити услови са судски поступак. Он може консултовати и неки од управних органа ради бољег и лакшег прикупљања доказа. Закон о сузбијању организованог криминала и корупције у чл. 12-19 регулише и статус сарадника правосуђа које лице тужилац посебног одсека може предложити уколико је оно припадник одређене криминалне групе и његов исказ у својству сведока може допринети ефикаснијем расветљавању кривичног дела организованог криминала.

2. Република Хрватска

Република Хрватска јенакон ратова деведесетих година успела да се избори за самосталност. Упркос томе, припадници организованих криминалних група као и саме организоване криминалне групе наставиле су даљу сарадњу изван граница новонасталих држава које су чиниле до тада Социјалистичку Федеративну Републику Југославију, те је стога у једном моменту постало неопходно развити јак систем за борбу против организованог криминала као и јаке органе који ће применом специјализованих процесних радњи стати на пут овој врсти криминал. То значи усаглашавање кривичних поступака појединачних националних држава и њихових законодавстава како би свеукупна борба на територији земаља југоисточне Европе била учинковита.⁷⁸

⁷⁶Сл. гласник БиХ, бр.3/2003, 32/2003 - испр, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 - др. закон, 93/2009, 72/2013 и 65/2018

⁷⁷Сл. гласник БиХ, бр. 3/2003, 32/2003 - испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 и 35/2018

⁷⁸ Г. Лукић, Значај регионалних иницијатива југоисточне Европе у супротстављању организованом криминалу, *Безбедност*, бр. 1/2014, стр. 176.

У хрватској теорији постоји дефиниција организованог криминалитета која исти одређује као феномен који обухвата⁷⁹: планирана и припремана кривична дела која чине извршиоци удружени узлочиначку организацију трајним деловањем, уз употребу застрашивања, насиља и корупције, без обзира на државне границе, са сврхом стицања финансијске добити или друштвене моћи. Из овако дефинисаног појма организованог криминала произилази да су његове основне одреднице да је то кривична делатност која је усмерена на чињење разних других кривичних дела, да је то заједничко и професионално криминално деловање, које је организацијом подељено на различите улоге са тачно утврђеним пословима за сваког појединца, као и да је за постојање организованог криминала потребно да се оно планира дуго и трајно, али и да је главни циљ стицање имовинске добити. Хрватско законодавство прихвата дефиницију организоване злочиначке групе као групе од три или више људи, која делује сложено са циљем вршења једног или више тешких кривичних дела, која се могу окарактерисати као дела која за санкцију имају најкраћу казну затвора од 3 године, што је регулисано чл. 328 Казненог закона⁸⁰, чијим је ст. 1 прописана казна затвора, за лице које организује криминалну групу, од 6 месеци до 5 година.⁸¹

На основу чл. 216 Закона о казненом поступку, истрагу спроводи јавни тужилац и то за дела за која је прописана казна затвора тежа од 5 година, у коју групу спада и кривично дело из поменутог чл. 328 Казненог закона. Достављање решења о спровођењу истраге може се одложити уколико би се тиме угрозио живот и здравље неког лица, уколико се ради, између осталог, о делу из чл. 328. Током истраге могуће је извршити доказну радњу претраге особе, стана или превозног средства, а претходним уручењем решења суда. Изузетак од овог правила чини уколико постоји сумња да је почињено, између осталог, дело злочиначког удружења, те јавни тужилац претрагу спроводи само на основу образложеног налога. Такође, у случају сумње на то да је ово дело учињено може се инсистирати и на исказу сведока као доказу без обзира на то што је сведок претходно изјавио да на поједина питања неће одговарати, а у складу са чл. 286 ст. 2. Поред тога, за потребе истраге у случају овог кривичног дела, могуће је коришћење посебних доказних

⁷⁹<http://integrityobservers.eu/UserDocsImages/2005.%20ORGANIZIRANI%20KRIMINALITET.pdf>

⁸⁰Народне новине, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19

⁸¹Конвенција Уједињених народа против транснационалног организованог криминала, 2000. година

радњи које су таксативно набројане у чл. 332 Закона о казненем поступку⁸², што ова кривична дела и поступак за њихово откривање и доказивање додатно разликује. Посебне доказне радње спроводе се на изричит захтев јавног тужиоца, а које радње у потпуности извршава полиција. Након истраге и прикупљених доказа, јавни тужилац подиже оптужницу, којим се актом покреће кривични поступак.

3. Република Црна Гора

Регион се све више сусреће са феноменом организованог криминлног деловања. Република Црна Гора која такође има проблема са овом појавом, која може бити и транснационалног карактера и који се углавном састоји од илегалне трговине наркотицима и илегалне трговине оружјем, настоји да ради на његовом сузбијању самостално и у сарадњи са другим државним заједницама. Како би се изборила са овим феноменом, Црна Гора је приморана на сарадњу, како са осталим земљама из свог окружења, тако највише са Србијом, с обзиром на то да су оне, историјски гледано, дуго чиниле заједницу, па су самим тим и организације криминалног типа имале припаднике са територије и једне и друге. Међународна полицијска сарадња између ове две земље је неминовна, али исто тако и усклађивање процесних радњи и законских инститта који се примењују у поступцима за кривична дела организованог криминала.⁸³

Република Црна Гора је законодавним решењима оформила Специјално државно тужилаштво, које је надлежно за гоњење учинилаца кривичних дела и то⁸⁴:

- 1) организованог криминала, без обзира на висину прописане казне;
- 2) високе корупције: ако је јавни функционер извршио кривична дела или ако је прибављена имовинска корист која прелази износ од четрдесет хиљада еура извршење привредних кривичних дела;
- 3) прања новца;
- 4) тероризма;
- 5) ратних злочина, и
- 6) повреде изборних права прописаних у Глави шеснаест Кривичног законика Црне Горе.

⁸²Народне новине, бр. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19

⁸³Г. Лукић, *op. cit.*, стр. 175.

⁸⁴Закон о специјалном државном тужилашту, *Сл. лист ЦГ*, бр. 10/2015 и 53/2016

Послове гоњења учинилаца кривичних дела из Закона о специјалном тужилаштву, врше главни специјални тужилац као руководилац државног тужилаштва и специјални тужиоци као државни тужиоци. Надзор над радом Специјалног државног тужилаштва врши Врховно државно тужилаштво, по плану надзора који утврђује врховни државни тужилац, у складу са Законом о државном тужилаштву.

Полицијске послове у вези са организованим криминалом врше полицијски службеници који раде у посебној организационој јединици органа управе надлежног за послове полиције за рад са Специјалним државним тужилаштом. Руководилац и полицијски службеник из Полицијског одељења поступају по налогу главног специјалног тужиоца, односно специјалног тужиоца. Ово је такође регулисано поменутиим законом, а оквиру одредаба чл. 26-27. Надаље, ради истраживања кривичних дела из надлежности Специјалног државног тужилаштва, главни специјални тужилац може поверити предузимање одређених радњи државним службеницима запосленим у органима управе.⁸⁵Одредбама чл. 28-36 регулисан је однос органа управе и Специјалног државног тужилаштва. Током комплетног поступка, специјални државни тужилац може тражити све податке који би имали доказни карактер у истрази.

Кривична дела организованог криминала уоквирена су као квалификовани облици одређених тежих кривичних дела, али и чл. 401 као кривично дело криминално удруживање Кривичног законика Црне Горе.⁸⁶ Поступак истраге, али и кривични поступак за сва кривична дела наведена у Кривичном закону, па и за кривична дела из надлежности специјалног државног тужилаштва, регулисани су Законом о кривичном поступку Црне Горе. Специфичност поступка за кривична дела организованог криминала обухвата могућност предлагања припадника криминалне групе да да исказ у својству сведока сарадника у складу са чл. 125, као и да се поред редовних радњи доказивања могу током истраге применити и тајне мере надзора из чл. 157, а у складу са чл. 158 поменутог Законика. Након спроведених доказних радњи и спровођења истраге, специјални државни тужилац подиже оптужницу, којом се покреће кривични поступак пред судом. За кривична дела за која је запређена казна затвора до 10 година у првостепену поступку суди судија појединац, али је поступак за кривична дела организованог криминала и у том

⁸⁵Државни службеници који су упућени на обављање ових послова називају се *истражитељима*.

⁸⁶Сл. лист РЦГ, бр. 70/2003, 13/2004 - испр. и 47/2006 иСл. лист ЦГ, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - др. закон, 40/2013, 56/2013 - испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020

случају изузетак, те се у складу са чл. 24 ст. 2 Законика о кривичном поступку ови поступци суде у већу.⁸⁷

4. Однос поступка у Србији и у државама региона

По свему судећи поступак за кривична дела организованог криминала у Србији се не разликује пуно у односу на земље окружења. Наравно сваки закон има поједине специфичности, с тим што те специфичности у овом случају не праве драстичне промене. Једина земља региона чији закон највише подсећа на стране законе јесте Федерација БиХ у којој постоји могућност да државни или кантонални полицијски службеници са прописаним искуством и годинама радног стажа буду привремено упућени на испомоћ специјалном државном тужилаштву. Овај институт постоји и у Црној Гори, где се државни службеник упућен на вршење послова на истрази и самом учествовању у поступку за кривична дела организованог криминала називају истражитељима.

Неминовно је да државе са дугом заједничком историјом имају заједничке елементе у великом броју поступака, па је тако и у вези са регулативом организованог криминала. Ово и из разлога што је подручје Балкана, а највише поменутих држава било тло завада и лоших односа, што је резултирало и адекватном територијом за јављање организованог криминала, који не познаје државне границе.⁸⁸ У погледу односа полиције и тужилаштва све више ради на развијању проактивне истраге и примене посебних доказних радњи што доводи до бољих резултата, међутим пракса је показала да се бољи резултати постижу уколико је у оквиру специјалног тужилаштва, односно Министарства правде, основано посебно одељење које би се бавило прикупљањем доказног материјала и директно било одговорно за поступање у поступку за кривична дела организованог криминала.

⁸⁷Сл. лист РЦГ, бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 –одлука УС, 2/2015 –одлука УС, 35/2015, 58/2015 - др. закон и 28/2018 –одлука УС

⁸⁸Д. Степић, Организовани криминал у региону Југоисточне Европе, *Страни правни живот*, бр. 3/2010, стр. 143-144.

ЗАКЉУЧАК

Кривични поступак за кривична дела организованог криминала, за разлику од редовног кривичног поступка има одређене процесне карактеристике које га разликују од редовног поступка. Вршење кривичних дела од стране појединаца се разликују по својој сложености од кривичних дела извршених од стране организоване криминалне групе. Овим радом је указано управо на те процесне карактеристике које поступак за кривична дела организованог криминала у односу на редовни поступак и које доводе до веће ефикасности у процесуирању чланова и организатора организованих криминалних група.

Поступак за кривична дела организованог криминала, као што је већ речено, јесте поступак са одређеним процесним карактеристикама као што су и структура и организација државних органа Републике Србије који учествују у борби против организованог криминала. Овим радом су утврђене и анализирани процесне специфичности које поступак за кривична дела организованог криминала које праве разлику од редовног кривичног поступка. Страначки споразуми, одузимање имовине проистекле из кривичног дела, посебне доказне радње као и прокативна истрага само су неке од процесних специфичности карактеристичне за овај поступак, које су у овом раду анализирани и где је утврђена њихова сврха и учинак у самом поступку.

Једно од неповредивих људских права јесте право на живот и ма колико било битно довести до коначности одређеног поступка увек се у први план мора ставити људски живот. Тако да је један од подналова управо о заштити сведока који у овом поступку могу бити од велике важности и чији значај јесте неизмеран али је са друге стране и њихова безбедност најугроженија. Применом посебних доказних радњи, без којих учинци у доказивању деловања организованих не би били могући задиру у право на приватност, те је с тога овом темом обрађено на који начин у којим ситуацијама је могућа примена посебних доказних радњи као и у којим оквирима.

За спровођење проактивне истраге неминовно у овом поступку, веома је важан однос и сарадња полиције и тужилаштва за организовани криминал, не само не би ли се дошло до најбољег учинка, већ и да би деловање остало у оквиру законских норми јер је

већина радњи поверена полицији од стране тужилаштва како би се цео поступак за кривична дела организованог криминала поједноставио.

Како је раније речено, а како би дошло до напретка на пољу међународне сарадње и сузбијања организованог криминала као глобалног проблема, веома је битно сагледати и начин вођења поступка за кривична дела организованог криминала у суседним земљама. Наиме у једном делу рада направљен је упоредни преглед са земљама региона након чега се може доћи до закључка да је Република Србија у сразмери са обимом деловања организованог криминала, донела најефективније правне норме и процесне карактеристике у поступку за кривична дела организованог криминала којим је целокупни поступак правно регулисан.

ЛИТЕРАТУРА

1. А. Бошковић, Т. Кесић, *Кривично процесно право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015
2. Б. Бановић, В. Турањин, Споразум о сведочењу осуђеног у кривичном процесном законодавству Републике Србије, *Безбедност*, бр. 56/2014, стр. 77-96.
3. Б. Н. Лечић, Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2/2017, стр. 387-404.
4. Б. Милосављевић, В. Благојевић, Индикатори постојања и деловања организованог криминала, *Војно дело*, бр. 5/2016, стр. 151-168.
5. В. Делибашевић, Прикривени иследник, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 21/2016, стр. 81-98.
6. В. Делибашевић, Споразум о сведочењу осуђеног, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 1/2015, стр. 47-65.
7. В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право - посебни део*, Номос, Београд, 2010
8. Г. Бошковић, *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014
9. Г. Крстић, Специјализација државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције са посебним освртом на однос између јавног тужилаштва и полиције, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 3/2017, стр. 67-88.
10. Г. Лукић, Значај регионалних иницијатива југоисточне Европе у супротстављању организованом криминалу, *Безбедност*, бр. 1/2014, стр. 175-192.
11. Група аутора, *Јавно тужилаштво и полиција – изазови тужилачке истраге*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2017
12. Група аутора, *Одузимање имовине проистекле из кривичног дела, изазови и препоруке за унапређење поступка*, Правосудна академија, Београд
13. Д. Манојловић, *Организоване криминалне групе*, Беосинг, Београд, 2006
14. Д. Маринковић, *Криминалистичке истраге наркокриминала – скрипта*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2019

15. Д. Маринковић, Н. Милић, Структура и динамика илегалних тржишта у спектру организованог криминала, *Безбедност*, бр. 2/2019, стр. 89-110.
16. Д. Степић, Организовани криминал у региону Југоисточне Европе, *Страни правни живот*, бр. 3/2010, стр. 137-160.
17. Ђ.Игњатовић, М.Шкулић, *Организовани криминалитет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012
18. Ж. Никач, *Међународна полицијска сарадња*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014
19. Ж. Нинчић, Прикривене операције у функцији сузбијања организованог криминала, *Војно дело*, бр. 2/2019, стр. 82-96.
20. З.Скакавац, Т. Скакавац, Кривичнопроцесна регулација посебних доказних радњи у РС и њихова примена у савременој пракси, *Civitas*, бр. 7/2017, стр. 36-64.
21. З. Стојановић, Д. Коларић, *Кривичноправнореаговање на тешке облике криминалитета*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010
22. И. Баришић, М. Талијан, Х. Бериша, Балкан – изазови, ризици и претње, *Војно дело*, бр. 2/2014, стр. 72-92.
23. И. Марковић, *Положај јавног тужиоца у кривичном поступку – мастер рад*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014
24. Информатор о раду, Тужилаштво за организовани криминал, Београд, 2019
25. Ј. Ђирић, Држава и организовани криминал, *Социолошки преглед*, бр. 3/2005, стр. 265-289.
26. М. Бошковић, З. Скакавац, *Криминалистика*, ФЛВ, Нови Сад, 2016
27. М.Грубач, *Кривично процесно право - посебни део*, Службени гласник, Београд, 2002
28. М. Ђукић, Однос начела процесне економије и споразума о сведочењу, *Економски сигнали: пословни магазин*, бр. 2/2019, стр. 1-14.
29. М.Милошевић, *Организовани криминал*, Службени лист Србије, Београд, 2003
30. М. Јанковић, Б. Јанковић, Организоване криминалне групе као субјекти угрожавања сигурности, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 3/2014, стр. 135-145.
31. М. Лакићевић, Транснационални организовани криминал и државна безбедност, *Војно дело*, бр. 7/2018, стр. 100-122.

32. М. Ницевић, А. Р. Ивановић, Организовани привредни криминалитет као фактор угрожавања економске безбедности, *Економски изазови*, бр. 1/2012, стр. 87-99.
33. М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2014
34. М.Шкулић, *Организовани криминалитет-појам, појавни облици, кривична дела и кривични поступак*, Службени гласник, Београд, 2015
35. М. Шкулић, Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 3/2014, стр. 1-26.
36. М. Шкулић, Г.Илић, *Водич за примену новог Закона о кривичном поступку*, Београд, 2013
37. О. Вулевић, Институт заштићеног сведока и његово функционисање у законодавству Републике Србије, *Безбедност*, бр. 3/2017, стр. 185-206.
38. П.Петровић, Проблем дефинисања организованог криминала у законодавству Републике Србије, *Ревизија за безбедност*, бр. 12/2008, Београд
39. С.Бељански, П. Г Илић., М.Мајић, *Предговор за Законик о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2011
40. Т. Кесић, П. Ћетковић, М. Жарковић, Анализа примене нових законских решења у сузбијању корупције у Републици Србији, *Безбедност*, бр. 1/2020, стр. 5-22.
41. Т. Лукић, Информације (обавештења) у служби безбедности као доказ у кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1/2011, стр. 289-308.
42. G. Schmallegger, *Organized Crime and Protection*, London, 1989
43. J. Hodgson, The Police, The Prosecutor and The Judge d Instruction, Judicial Supervision in France, *Theory and Practice, British Journal of Criminology*, no. 41/2001, p. 342-361.
44. Т. Heiden, *Мерење организованог криминала в Заходни Европи*, Проуцевање ин примјерални видики полицијске делатности в свету, Љубљана, 1998

Правни извори:

1. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Сл.гласник РС*, бр. 94/16 и 87/18
2. Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Сл. гласник РС*, бр. 101/2010

3. Кривични законик, *Сл.гласник РС*, бр. 85/05, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 11/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019
4. Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019
5. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, *Сл. гласник РС*, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 45/2005, 61/2005 и 72/09
6. Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005
7. Закон о специјалном државном тужилашту, *Сл. лист ЦГ*, бр. 10/2015 и 53/2016
8. Закон о сузбијању организованог криминала и корупције у Федерацији Босни и Херцеговини, *Сл. новине Федерације БиХ*, бр. 59/14

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Овим радом покушано је да се кроз увод објасни и упозори на организовани криминал и на његово све веће ширење не би ли се пробудила свест како код самих грађана тако и код државних службеника и државних институција који представљају темељ у борби против ове врсте криминалитета. Како је организовани криминал сам по себи специфичан тако је специфична и борба односно начин борбе који се против њега води, почевши од одржавних институција специјализованих за борбу против организованог криминала до правних норми које се својим деловањем и ограничењем односе само на организовани криминал. Специфичности процесне у поступку за кривична дела организованог криминала су посебна колико и сама врста криминала на који се примењују. Овим радом је предочена предност управо тих карактеристика процесних њихова примена и имплементација, као и стављен акценат на њихово усклађивање, наиме сличности и разлике са поступцима за кривична дела организованог криминала у земљама окружења.

Кључне речи: организовани криминал, процесне карактеристике поступка за кривична дела организованог криминала, међународна сарадње

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Кандидат Николић Давид рођен је 05.04.1994.године у Књажевцу. Дипломирао је на Криминалистичко-полицијској академији у Земуну 07.07.2017. године, са просечном оценом 8,50. Школске 2017/2018 године уписао је мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, на смеру унутрашњих послова. Кандидат тренутно ради у Министарству унутрашњих послова, Дирекција полиције, Управа криминалистичке полиције за град Београд. Од знања страних језика, кандидат истиче знање енглеског језика.

SUMMARY

Proceeding for offences of organized crime

This paper attempts to explain and warn about organized crime and its increasing spread through the introduction in order to awaken awareness among the citizens themselves, as well as with civil servants and state institutions, which are the basis for the fight against this type of crime. Since organized crime is specific in itself, so is the fight, that is, the way of combating it, ranging from maintenance institutions specialized in the fight against organized crime to legal norms that, by their actions and restrictions, apply only to organized crime. The procedural specifics of the procedure for organized crime offenses are as special as the type of crime to which they apply. This paper highlights the advantages of precisely these characteristics of their process implementation and implementation, as well as the emphasis on harmonizing them, namely the similarities and differences with the procedures for organized crime offenses in the surrounding countries.

Key words: organized crime, procedural characteristics of proceedings for organized crime, international cooperation